



Soneti.

I.

Kadar mi v družbi šumni vstane hol,
pogoltnem jo, če še tako je grenka,
in če ob strani mi sedi mladenka,
zaklinjam se ji, da je moj idol.

Ko glupost posade na častni stol,
tedaj tesnobi skrajno uro klenka,
in če imam dovolj še v žepu cvenka,
ostanem, pijem, krohotam se zgolj.

A če doma napade me zavratno,
v dremotni uri pod večerni mrak,
ustavlja se kot jabolko zagatno.

O čuvaj, Bože, taka me trenutja!
Če prišel bi največji vetrnjak,
takrat pri vsakem bi iskal sočutja.

II.

Ne pridi, muza, k meni več zvečer,
ko moč zaspi in se obup zbudi —
čemu je treba medlih melodij,
uspavajočih kot pod mahom vir!

Obupa dete je teman vampir,
tuleč, žvižgaje skozi noč leti;
željan, sesati prsi zdravih kri —
ne pridi, muza, k meni več zvečer!

A pridi, ko nebo se koplje v zarji
 in v sveži rosi polje se blešči
 in v meni vriska vse in vse kipi!
 Krepko ob strune zvonke mi udari,
 da se razlije v svet mogočen spev
 in v srcih jasen se zbudi odmev!

III.

Jaz vem, jaz vem, ti boš prihajala
 ob urah črnih, ko vesoljni svet
 v kopreno neprodarno je odet,
 z grenčice kupo me napajala.
 A tudi, ko bo zarja vstajala
 in plamenel snežnikom mrzlim led,
 v razkošju se nagibal k cvetu cvet,
 po lokah boš me ti sprevaljala.
 To je življenje: noč in beli dan!
 In jaz življenju hočem biti zvest.
 Pa če brez senc ni dneva, brez meglé,
 a kje je noč brez luči in brez zvezd?
 Pa če radosti ni brez solz in ran,
 a kje obup brez nad je in želja?

IV.

Kadar izmučen, truden pogled moj
 okoli sebe videl bo le mrak
 in iz noči se hohotal bo vrag,
 tedaj odgrni gosti mi zavoj.
 Odkrij mi luči tolažilne soj,
 da mi namigne k sebi skoz oblak,
 samo trenotek — in pokoj sladak
 razpel bo tihe roke nad menoj.
 A ko drhtel v nebeških bom slasteh,
 okoli mene le razkošje, smeh,
 in več zapreke smelim željam ni,
 tedaj odkrij mi — a kedaj — tedaj?
 Kedaj užival bom neskaljen raj?
 Ah, da na svetu črnih ni oči!



Smrt kontrolorja Stepnika.

Spisal Ivan Cankar.



Vrnil sem se s potovanja pozno zvečer. Hišnik je bil že ugasnil svetiljko na stopnicah, in s kovčegom v roki sem lezel počasi navzgor. Odklenil sem vrata svoje sobe, vrgel kovčeg, sukno in dežnik na posteljo ter se napravil, da bi poiskal vžigalice in zapalil luč. Ali v istem hipu, ko sem stal sredi sobe ter tipal po mizi za vžigalicami, me je obšlo neko posebno čustvo, podobno čisto otročjemu strahu. Zazdalo se mi je, da so se godile tačas čudne stvari v moji sobi; dišalo je po tujih ljudeh. Roka se mi je tresla, ko sem prižigal svetiljko; zelo neprijetno mi je bilo pri srcu, in obšla me je misel, da bi pustil vse skupaj pri miru ter šel prenočit v hotel.

Zapazil nisem vkljub temu nič posebnega; soba se mi je zdela čisto taka, kakor sem jo bil ostavil. Stoli so bili na svojem mestu, postelja je bila pogrnjena, knjige so bile v redu. In pričel sem se sramovati svoje neumne bojazni. Vrata so bila zaklenjena, in ključ sem nosil s seboj. Kako bi bilo mogoče, da bi se kdo izgubil med moje štiri stene? Skozi ključalnico prihajajo samo duhovi.

Na mizi je ležalo kakor navadno kup papirjev. Začel sem brskati po njih, a mimogrede sem se ozrl na tintnik. Tintnik je bil odprt, in peresa se je držala skorja ravnokar posušene tinte. Stvar je bila malenkostna, ali vendar me je nenavadno vznemirila. V roki sem imel par papirjev in v tistem hipu sem zapazil, da pisava na teh papirjih ni bila moja . . . Nekdo je sedel v tem času v moji sobi na mojem stolu ter pisal. Pisava mi je bila čisto neznana, a

kolikor dalje sem čital, tem bolj je raslo moje začudenje. Moja soba se mi je zazdela strašna in skrivnosti polna; okrog mene so hodili duhovi davno umrlih ljudi.

I.

Odlasal sem to reč od dne do dne, toda naposled se mi je zdelo, da je prišel čas, in napisal sem svojo prošnjo. Moji kolege so je čakali z veliko nestrpnostjo; ali meni se ni mudilo nikamor . . .

Davkar je prihajal v pisarno zelo pozno; ob desetih, včasih šele ob polenajstih. Kadar je stopil v sobo, se je ozrl najprvo po meni; njegov obraz se je nekako čudno nasmehljaj, in oči so mu zamežikale, kakor bi hotel opomniti: »Ali te še ni vrag vzel?« On bi pravzaprav ne imel nikake koristi od tega, toda najbrž ga je vznemirjala moja mrtvaška zunanost; ni prijetno, če ima človek neprestano mrtveca poleg sebe. Vedel sem natanko, da ga je grizla v dušo moja čudovita odpornost. In to me je veselilo. »Kako vam je danes, gospod kontrolor? Zdi se mi, da vam ni posebno dobro.« Ej, dušica, ne tolaži se! »Hvala, gospod davkar; počutim se imenitno; moj obraz je mršav samo iz navade.«

Sicer pa je bil dobra duša; človek starikav, s sklonjenim hrbtom in osivelo brado. Igral je na citre zaljubljene pesmi in sploh je trdil, da je jako muzikalen. Poleg tega se je brigal za politiko. Njegovi nazori so bili odvisni od slučajnega razpoloženja; kadar je bil slabe volje, je zagovarjal konservativna načela, in takrat je bil njegov obraz resen in dostojanstven; toda včasih je hotel napraviti uslugo temu ali onemu in kazal se je liberalnega, a obenem je zatrepetalo v njegovih očeh nekaj prešernega in buršikoznega . . . Mene se je ženiral; pogledal mi ni nikoli naravnost v obraz. V pisarni se je dolgočasil do smrti; zehalo se mu je neprestano, in pri tem so mu uhajali iz grla žalostni, zategnjeni vzdih. Dela se je pritaknil malokdaj; opravljal ga je večjidel sam praktikant, kajti tudi adjunkt je lenaril.

Ta človek — adjunkt namreč — me je sovražil iz dna srca. Kadar se mu je zdelo, da ga ne vidim, se je obrnil oprezno proti meni ter me gledal s pazljivimi, svetlimi očmi. Jaz sem se mu zasmejal naravnost v lice; to ga je spravilo v zadrego; namršil je obrvi ter se sklonil na svoje papirje. Poznal sem na njegovih očeh, če je bil moj obraz bolj upadel nego navadno, če so bili moji koraki bolj trudni, če je bil moj glas bolj votel in mrtvaški. Kadar mi je dal roko ob prihodu ali ob slovesu, se je vsesal v ohlapne gube na

mojih licih in v moje koščene, mrzle roke . . . Njegova postava je bila krepka; v polnem, rdečem obrazu je bilo nekoliko surovosti, in njegov pogled je bil temen in nestalen. Hodil je s hitrimi, dolgimi koraki in privzdigal je ramena nenavadno visoko; to mu je ostalo od ponižne hoje po pisarnah izza časov, ko je bil še praktikant. Prej sva izhajala kolikortoliko, a zadnji dve leti je bila vsa njegova skrb in žalost v mojem telesnem propadanju. Pazil je name kot najvestnejši zdravnik; kolikor dalje se je stvar vlekla, tem večja je bila njegova pozornost, poostrena z nervozno nestrpnostjo. Čakal je namreč na moje mesto.

Naposled sem se bil torej odločil, da napišem svojo prošnjo. Nekoliko težko mi je bilo, kajti privadil sem se črkam kakor Gogoljev Akakij Akakjevič. Privadil sem se tudi tem stenam in sovrážnim obrazom okrog sebe. Dalo se je lepo sloneti ob mizi in misliti, dočim je v prsih trkala smrt.

Tisti dan je bilo veliko veselje v pisarni. Za trenotek so mi zamrzeli ti lopovi, ko sem jih videl, kako globoko so se oddehnili. Zamrzela mi je tudi pisarna, kajti od tedaj pa do zadnjega dne se mi je zdela posebno praznična in svetla, kakor da so padali od teh zadovoljnih obrazov svetli žarki na stene . . . Čutil sem obenem, da sem v tistem hipu, ko sem oddal prošnjo, izrekel obsodbo nad samim seboj. Šel sem domov s povešeno glavo in s trudnimi, drsajočimi koraki. Iz oken pisarne se je obračalo za mano troje neobritih glav, in na cesti so postajali ter gledali moj suhi hrbet.

II.

To je bil res usoden korak. Stopil sem z eno nogo, in zdaj pojde samo navzdol. Zdi se mi, kakor da bi bil prostovoljno odprl vrata smrti. Kar je viselo na meni življenja, je začelo odpadati tako hitro, da niti opazil nisem vsake posamezne izgube . . . Človek pogleda nekega jutra na vrt in vidi, da je drevje čisto golo; in vendar je padal počasi list za listom, tiho in neopazno. Tako se bo zgodilo meni; vsaka kapljica krvi bo izginila počasi, tiho in neopazno, a nekega jutra bodo prišli, in moje oči bodo steklene . . .

Oblekel sem črno obleko ter si zavezal črno kravato. Moj obraz je bil videti vsled tega tako bled in upadel, da bi se kdo drugi ženiral med ljudi s tako neprimerno zunanostjo. In vrhutega so izgubile moje oči že zdavnaj vsako barvo; punčice so bile popolnoma bledosive, da so se komaj razločevale . . . Ko sem si zavezaval kravato, so se mi roke tresle. Odpravljal sem se v čitalnično dvorano, praz-

novat odhodnico gospodične Helene Tršanove. Ravno ko sem zapiral vrata, sem se spomnil, da mi je prišla Helena na misel v tistem trenutku, ko sem pisal svojo prošnjo. In ob tem spominu me je zazeblo od temena do nog.

Šel sem sam, moja žena je ostala doma. To je storila zato, ker ni hotela moje družbe; ona se tega morda ni zavedala, ali meni je bilo jasno . . .

Predno sem prestopil prag dvorane, me je obšel tisti grenki čut, ki obide prosilca, predno potrka na vrata. Podoben je bil tudi bojzni človeka, ki si je v svesti umazane krivde in sluti, da je njegov greh izdan. Ko sem vstopil, so se nekateri ozrli po meni, in zapazil sem takoj tisti pritajeni, vprašujoči smehljaj: »Ali si tudi ti še na svetu? Doklej še misliš vznemirjati žive ljudi?« In za trenotek se mi je zazdelo, da bi jih prosil oprostjenja.

Helena je sedela na gorenjem koncu mize. Dala mi je roko, a med tem je gledala drugam; pozabila je, da stojim pred njo, še predno sem izpustil njeno desnico. Sedel sem poleg zaspanega darcarja, ki me je pogledal od strani ter se potem ves čas ni več brigal zame. Ravno sebi nasproti sem opazil široki obraz adjunktov; ko me je ugledal, je pokimal z glavo ter iztegnil roko čez mizo; nato pa se je najbrž nečesa domislil — prijel je za kozarec kakor v zadregi ter se obrnil k svojemu sosedu, učitelju Breskvi.

Pil sem mnogo; praznil sem čašo za čašo, in okrog mene je pričela plavati motna, meglena svetloba; zdelo se mi je, da gledam vse obraze skozi zakajeno steklo. Ali bilo mi je prijetno; najrajši bi bil zatisnil oči, zibal se na svojem stolu ter sanjal lepe sanje. Govorili so vse navzkriž, toda jaz jih nisem poslušal in ne razumel. Videl sem, da so vstajali govorniki in zamahovali z rokami; kadar so dvignili kozarce v visoko iztegnjenih rokah, je nastal hrup po dvorani, in čaše so zvenele in vino se je razlivalo. Tudi jaz sem včasi vstal — in tudi ob moj kozarec je trčil pomotoma ta ali oni. Sicer pa me to vse skupaj ni čisto nič brigalo.

Spominjam se nekega čudnega hrepenenja iz tedanjih časov; tisti večer me je ovladalo popolnoma . . . Samo da bi ji enkrat, samo enkrat v življenju poljubil to drobno, belo roko, da bi se dotaknil z ustnicami teh tenkih prstkov! Včasi sem se vzbudil po noči, in ko sem se spomnil te drobne roke, teh tenkih prstkov, sem grizel v rjuho od bolečine . . .

Postalo mi je težko. Megla se je zgostila okrog mene in legla mi je na dušo. Naslonil sem se s komolci na mizo; dihanje mi je

bilo naporno in mučno; v obrazu sem čutil veliko vročino, in ustnice so mi bile vse ožgane. Večjidel so bili že vsi pijani, in zato ni pazil nihče ničesar čudnega na meni . . .

Smejejo se okoli mene, kakor da bi trajal ta smeh na večne čase, kakor da bi nikdar ne bilo konca te vesele noči! Tudi jaz bi se rad tako smejal . . . Ali morda je vse to neumnost, morda so vse to samo sanje. Moj hrbet je sklonjen, ker mislim, da stoji smrt za menoj. Ali ni to neopravičen strah, ki izvira samo iz bolne domišljije? Za menoj ni morda ničesar. Tresem se od bedaste bojzani kakor otrok v temi, — a vse je tiho, in strahu ni od nikoder. Zaradi povsem neosnovanega domnevanja si kratim uživanje in obračam glavo od solnca. Zaradi povsem neosnovanega domnevanja . . . če upa v življenje surovi obraz adjunktov, zakaj bi ne upal jaz? . . . Tako je torej vse skupaj neumnost in domišljija, in pričel bom življenje od začetka . . . Ah, samo da bi ne bilo domišljije; jasno je, da me je uničila samo domišljija. Tudi moj obraz bi ne bil več bled . . .

Vstal sem izza mize, ali prijeti sem se moral trdno za stolico, kajti zavrtealo se je vse okoli mene, in noge so se mi tresle. Ko sem se obrnil, sem ugledal zrcalo ravno pred seboj; moj obraz je bil strahovito spačen; v tenkih ustnicah ni bilo niti kapljice krvi, in oči so bile globoko vdrte. A na ustnicah in v očeh je ležal tako čuden izraz, da sem se zagnusil sam sebi; izraz pohotnega starca, ki se vkljub svoji onemoglosti še ni nasitil življenja.

Sedel sem zopet za mizo. Iz dna prsi se mi je začelo dvigati in sezalo je više, stisnilo mi grlo in zalilo oči s solzami. To je bila tako grenka otožnost, kakor je dotlej nisem poznal; vse v meni je tisti trenotek trepetalo od smrtnega straha . . . Nekdo blizu mene je govoril prav tedaj z visokim, nekoliko vinjenim glasom.

»Šele to uro, ko se poslavljam od vas, gospodična . . . šele to uro čutimo vsi žalostni in potrti, kaj izgubimo ob tem slovesu . . . Šele to uro, ko gledamo poslednjikrat vaše lepe, vedno vesele oči, čutimo vso praznoto, ki bo ostala v naših srcih po vašem odhodu . . . Zunaj je jesen, in list za listom pada z drevja . . . vse, kar je lepega in cvetočega, nas ostavlja, a nam ostane zima in — smrt . . .«

Ob tej besedi se je zdrznil govornik sam; prišla mu je menda na jezik povsem nepričakovano. Nekateri so se ozrli začudeni nanj, a nekdo je vzkliknil na koncu mize s pol osornim, pol prestrašenim glasom:

»Molči, soval . . . Odkod ti pride smrt?«

Kako je končal, ne vem natanko. Pil sem med tem mnogo in vsega, kar se je zgodilo pozneje, se spominjam samo še nejasno. In zoprno mi je, če se spominjam tistega večera.

Helena ni odgovorila na zadnjo napitnico; toda ko je utihnilo žvenketanje kozarcev, sem vstal jaz — čemu, to sam Bog vedi. Ali bilo mi je neizrečeno tesno pri srcu. Tisti čas sem se zavedal z vso bridkostjo nečesa, kar mi ni prišlo na misel ne prej, ne pozneje . . . Nikdar v svojem življenju nisem imel človeka, ki bi me ljubil tako, kakor si predstavljam ljubezen jaz. Nikogar ni bilo, ki bi mogel priti k njemu v težkih urah, da bi mu pokazal svoje ranjeno srce in svoje objokane oči. Kakor zver sem se skrival, kadar mi je kapala kri iz bolečih ran . . .

In tisti čas sem vstal, poln sentimentalne zaupnosti.

»Gospoda, tudi jaz . . . tudi jaz . . . jaz sem list, ki pade jutri z drevesa . . .«

Ali ko sem stal in še predno sem dokončal stavek, se je hipoma razdelila megla pred menoj, in ugledal sem omizje . . . dolgo omizje samih surovih, polpijanih obrazov. Sami surovi, polpijani obrazi vse naokoli, po vsej dvorani; in začudene, razžaljene in prezirljive oči so gledale name od vseh strani. Zdelo se mi je, da mi padajo ti pogledi na obraz kakor zaušnice, da se mi plazijo po koščenih rokah navzgor, po obleki, na vrat in na lica same gnusne gosenice . . .

Stal sem kakor na sramotnem kamenu — v zasmeh in zgražanje poštenim ljudem . . . Ostal naj bi bil doma za zaklenjenimi vrati — gobavec, ki se ga ogibljejo od daleč. V trenutku, predno sem sedel, mi je prišlo do grla, da bi zakričal, da bi jih vprašal, kaj sem jim storil. Molčali so vsi okoli mene, ali jaz sem slišal besede, polne zaničevanja in sovraštva; vpilo je po dvorani s hripavimi glasovi, da bi jih ne mogel prekričati . . . To je bil divji, blazni strah pred smrtjo; da bi se ne ženirali drug drugemu, bi me bili pobili s pestmi na tla . . . Telo mi je docela obnemoglo, in udje so mi bili kakor iz mehkega voska; sedel sem in gledal s široko odprtimi očmi, a videl nisem ničesar.

Na odru so se oglasili glasovi klavirja; padli so v tišino, kakor bi zažvenketalo srebro na tleh.

»Denite mize v stran . . .«

Nastal je hrup in šum; družba je vstajala, in dvignil sem se tudi jaz. Helena je stala na odru poleg klavirja, in šel sem tja. Pred očmi se mi je lesketalo; stiskal sem pesti ter se grizel v ustnice, da sem stopal z ravnimi koraki.

Ko sem stal pred njo, sem se hotel nasmehljati, toda moja lica so bila čisto trda kakor iz usnja. Z dlanjo sem se oprl ob klavir ter se poklonil. Opazil sem v tistem hipu njeno pritajeno kretnjo; hotela se mi je umakniti, ali bil sem že preblizu. Nagnil sem se tako globoko k njej, da sem čutil vročino njenih lic; moj obraz je moral biti strašen, zakaj njene oči so se razširile od bojazni.

»Jaz sem tisti, gospodična Helena, ki vas je ljubil bolj nego svoje življenje . . . to sem vam povedal zato, da bi me ta beseda ne tiščala v grlu, kadar umrjem . . .«

Moje telo se je skrivilo, pol od razburjenja, pol od slabosti, in kolena so mi omahovala. Prijel sem njeno roko ter se je dotaknil z ustnicami; obenem sem čutil, kako me je vlekle polagoma k tlom . .

Težka roka me je stresla za ramo.

»He he, gospod kontrolor!«

Ugledal sem pred seboj obraz adjunktov, in nikdar še se mi niso zdele njegove oči tako grozne. Oči jastrebove, ki si iščejo mrhovine . . . Izpreletelo me je hladno, in slabost me je minila v istem trenutku. Ozrl sem se po Heleni, ali okrog nje je stalo polno ljudi . . . Nihče me ni opazil, ko sem odšel s sklonjenim životom in tresočimi nogami.

III.

Dva dni sem ostal doma, in tačas se je v meni mnogo izpremenilo.

Ležal sem blizu okna in poslušal sem ves dan in vso noč, kako je padalo listje. Slišal sem to monotonsko, žalostno šuštenje celo v spanju . . . In legel je na mojo dušo krasen mir.

Nič ni treba ne strahu in ne kesanja. Vse pride tako mirno in polagoma in mine tako mirno in polagoma — čemu bi se vznemirjal? Roke položim v naročje in gledam, kako beži čas mimo mene. Ali mi ni boljše, nego da bi se pehal za njim ter plakal za vsako uro posebej in si delal skrbi zaradi prihodnjih, ki jih morda nikdar ne bo? . . . Listje je padalo, padalo, in nekatere veje so bile že čisto gole in črne.

Pozno popoldne sem gledal skozi okno, in srce se mi je nenadoma razširilo v sladkootožnem hrepenenju. Izza gore je sijalo jesensko solnce, in kolikor je bilo še listja na drevju, je trepetalo in se zvijalo v njegovih žarkih. Zrak je bil miren in topel.

Odpravil sem se z doma, tesno zaviti v suknjo in robec okrog vratu. Ker nisem hotel skozi trg, mimo hiš in ljudi, sem šel počasi

ob vrtu in po poljskih stezah do gozda . . . Čudovita, sanjajoča tišina naokoli; na nebu je plavalo par belih oblakov, in v isti smeri se je plazilo po polju' dvoje dolgih senc. Solnce se je skrilo za kratek hip; toda na zahodu je plamtelo visoko, skoro do srede neba. Ni še ugasnila svetloba, ko sem stopil v gozd, na šumeča, mehka tla, vsa pokrita z rumenim listjem. Mladi jaseni so stali tod skoro v ravnih vrstah; svetla, tenka debla so bila na strani, obrnjeni proti zahodu, vsa kakor prevlečena z žarečim zlatom. Sama mehka oranžna barva, kamor sem se ozrl; svetlo oranžno listje nad menoj in na tleh, in izza debel se je bleščalo žareče nebo . . . Ta svetloba me je upijanila, moji pogledi so plavali pol obnemogli od radosti po teh mehkih barvah; oranžna luč mi je lila na obraz, roke so zamahovale otročje prešerno, kakor bi plavale z razkošjem po teh jasnih valovih. Visoko vzravnan, glavo pokoncu, s široko odprtimi očmi in smehljajočimi ustnicami sem šel dalje, brez smotra, brez misli, brez določenih sanj . . . Čutil sem samo nekaj tako neizmerno sladkega, nadzemskega . . . moje ustnice so se dotikale drobnih prstkov Heleninih; njen obraz, obrobljen od zlatih las, se je smehljaj nad menoj. Dušilo me je od blaženosti; naslonil sem se na drevo ter gledal okrog sebe s pijanimi očmi; pred mano je trepetalo rumeno zlato, pred mano in pod mano in nad menoj; zlato je rosilo z neba in kapalo je name; čutil sem gorke kaplje na obrazu in na rokah . . .

Sence so prihajale, in luč je pojemala in bledela. Solnce je bilo že davno zatonilo; listje je temnelo, in zdelo se mi je, da je padalo tem gosteje in glasneje, kolikor bolj se je bližala noč. Tenka debla jasenov so se približevala drugo drugemu; bilo mi je, kakor da se gneto okrog mene; zastavljala so mi pot, in steze ni bilo več nikjer. Toda ni me bilo strah gozda; izpreletavalo me je toplo in prijetno kakor po kopeli ali kakor po sestanku z ljubico.

Ko sem stopil na plano, je bilo vse pod menoj že v globokem mraku; na vzhodu so se svetile prve zvezde — tiste jesenske zvezde, ki ne čakajo zadnjih solnčnih žarkov.

V dolini je bilo temno. Tam so stali visoki črni hrasti. Pot je bila posuta s peskom, in moji koraki so se slišali, kakor da mi prihaja od daleč kdo naproti. Hotel sem naravnost domov, toda ob vrtu sem se premislil. Spomnil sem se svoje sobe, in zazdela se mi je ozka in dolgočasna. Šel sem do bližnje gostilne ter poslušal pri oknu; notri ni bilo menda nikogar; okna so bila slabo razsvetljena, in čuti ni bilo nobenega glasu . . . Tisti čas so zašumeli koraki blizu mene

— in prav mimo mene, da bi ju lahko dosegel z roko, sta šla hitro in tiho adjunkt in moja žena.

V prsih sem začutil tedaj nekaj ostudnega, kar me ni več ostavilo do zadnjih dni. Moji koraki so bili od tistega hipa trudni in drsajoči kakor prej; zaželel sem si počitka in odpravil sem se proti domu.

IV.

Odtlej sem se plazil po sobah in po vrtu kakor senca. Nič me ni več veselilo in nič žalostilo. Obstal sem pred rožnim grmom, dotaknil se veje na rahlo, in zadnji listi so se usuli na tla . . . Noge so mi bile lene in težke; vlačil sem jih za seboj, kakor bi imel črevlje od svinca. Včasi sem šel v lopo, in žena mi je prinesla blazinic, da sem se naslonil udobno na stol. Lopa je stala na oglu vrta; odtod se je videlo daleč po dolini, do gozda. Gledal sem, kako je stresal veter že napol golo drevje, in od neke otožne utrujenosti, ki se je niti dobro nisem zavedal, so mi padale trepalnice na oči. Toda slišal sem vse natanko okolo sebe; poslušalo je takorekoč vse moje telo, kajti čutil sem na vseh svojih živcih vsak najmanjši šum. Kolikor bliže je prihajal popolni propad, toliko rahlejši in finejši so bili moji čuti. Stvari, na katere prej nisem pazil, so se mi zdele zdaj važne in pomembne.

Med ljudi me ni bilo več; tudi k meni ni hodil skoro nihče. Obšel me je nekak stud, kadar sem ogledal pred sabo kak tuj obraz. In zdaj so mi bili tuji vsi obrazi — na vseh je bil tisti gnusni izraz prisiljenega sočutja, radovednosti in pritajene škodoželjnosti . . . V njih smehljajih je ležal tisti samozadovoljni vzdih: »Ne boš več dolgo . . . hvala Bogu, da nisem na njegovem mestu.« In kadar so mi dajali roko, se je skrivala v njih očeh zoprna zavest, da dajejo roko okostniku, ki bo gnil črez par dni pod zemljo. Silili so se s težavo, da bi nabrali gube svojih lic v žalosten izraz, da bi stopali tiho, resno in umerjeno, kakor se spodobi v hiši bolnikov, in da bi ne izpregovorili ničesar, kar bi me moglo spominjati smrti ali kar bi me žalilo na kakršenkoli način. Tako so bili kakor ukle-njeni — kakor skriti za krinko in omotani v rjuhe. Toda včasi se je prikazal izza krinke naraven smeh, noga je stopila trdo, in roka se je za hip osvobodila izza rjuhe . . . In jaz sem se krasno zabaval ob nastali zadregi in ob imenitnem prizoru, kako urno je ugasnil nepoklicani smeh, in kako spretno je smuknila roka pod rjuho nazaj. Vse to je bilo neizrečeno grdo in umazano. V mojem srcu pa je

rasla polagoma neka cinična grenkota, in kadar sem začul korake na stopnicah, sem se umaknil na vrt ali pa sem se zaklenil v sobo.

Svojo ženo sem občudoval zaradi njenega velikega samozatajevanja. Bilo mi je nerazumljivo, odkod je vzela toliko moči. Utrujenost jo je obšla samo včasi za kratko sekundo. Šinilo je čez njen obraz komaj opazno; toda v senci, ki je zakrila takrat njene oči, in v hipni potezi, ki je spačila takrat njene ustnice, je ležala vsa pritajevana zloba, ležal je ves gnus, ki ga je čutila do mojega propalega telesa. To se je zgodilo včasi, kadar mi je popravljala vzglavje; moje trepalnice so bile zatisnjene, ali izza vejc sem jo videl čisto dobro. Njena lica so bila mirna, ustnice nekoliko odprte kakor navadno; toda hipoma so se obrvi namršile, obraz se je podaljšal, in zobje so se zagrizli v trepetajoče ustnice. To je prišlo in minilo, kakor bi trenil.

Jaz nisem imel z njo čisto nikakega usmiljenja, četudi sem vedel, da je živela zadnji dve leti poleg mene v strašnih mukah. Ko sva se poročila, sem bil še lep človek. Jaz sem si jo izbral iz samega poželenja. Poželenja vredna ženska je bila še takrat, ko mi je popravljala umirajočemu blazino pod vzglavjem. Iz te mesene ljubezni in iz tisoč slučajev, malenkostnih in neumnih, kakor se to godi navadno, se je rodil zakon, in živela sva dosti prijetno. Otrok nama je umrl, ko je še komaj izpregovoril, in takrat sva oba zelo jokala. Ko sva šla iz cerkve, sem jo ljubil tako čisto, kakor nikoli ne prej ne pozneje. Nato sva ostala sama, in bolezen, ki je spala v meni že dolgo časa, se je pričela imenitno razvijati. Omršavel sem čez noč, in kosti na obrazu so mi izstopile; tudi lasje so mi pričeli siveti in odpadati . . . V moji ženi pa se je vršilo nekaj, kar sem jako dobro razumel. Oddaljevala se je od mene kakor brod od brega . . . Ko sem ležal na postelji, obraz siv in upal, nos tenek, čelo svetlo in potno, a roke velike, z ohlapno nagubano kožo, da so bile podobne plavutam, takrat sem bil zanjo samo še nekaj tujega, strašnega, kar ji sreblje iz srca vso radost in vse življenje in jo ima prikovano poleg sebe kakor sužnja. Prikovana je bila k tej postelji brez usmiljenja, niti s prstom ni mogla geniti. Ali zapazil sem kmalu na njenih pogledih, kadar je mislila, da je ne vidim, zapazil sem na različnih, prav neznatnih okolnostih, kod so hodile njene sanje. Zadnje čase je slutila, da so ležali moji pogledi na njenem obrazu, četudi je bilo troje sten med nama, in da sem bil zalotil njene misli na skritih potih; vedel sem, da je živela zaradi tega po cele ure v smrtnem strahu in da je trepetala pred menoj, kadar se je čutila grešnico.

Šel sem včasí mimo nje, in ko sem se ozrl nanjo, je sklonila glavo, kakor bi pričakovala udarca. Tisti večer, ko se je izprehajala z adjunktom, so se ji tresle noge, ko sem stopil v sobo. Ali jaz ji nisem pogledal v oči, in njena glava s plašnimi, velikimi očmi in prebledelim obrazom se je obračala za mano čisto mehanično.

Mučil sem jo odtlej z radostjo; to je bila ostudnost, ki mi je legla na srce tisti večer . . .

Nenadno je pričel pihati gorek veter; prej je bilo več dni nebo jasno in hladno, a jutra so bila jako mrzla. Listje se je igralo po zraku, kakor bi frfotale ptice med drevjem. Še ena, še dve noči, in vejevje bo čisto golo. Od juga so prihajali oblaki, a tedaj so bili še ozki in beli; prišli so malo više, razkropili se po nebu ter izginili.

Zvečer sva sedela z ženo na verandi. Jaz sem bil skrbno zavit in ogrnjen, pod hrbet in glavo pa mi je bila položila žena mehke blazine. Bilo mi je prijetno in toplo; okrog glave mi je pihljalo ter se igralo z mojimi lasmi. Prav na vrhu visoke platane se je držal še en sam širok in svetlorumen list; čakal sem, kdaj ga veter odnese, toda ni ga odnesel tisti večer. Polagoma se je temnilo, in na obrazu svoje žene sem opazil, da jo je pričel obhajati nedoločen strah. Pogledal sem ji natanko v lice, in v prsih mi je postalo zoprno. Naslonil sem se s komolci na mizo, tako da sem se ji približal, in ona je počasi odmikala glavo, ne da bi se ozrla strani.

»Zakaj se me bojiš, Ana?«

Njena desna roka je ležala na mizi in tresla se je vidno; njene ustnice so se odpirale, toda odgovorila ni.

»Nič se me ne boj; privadi se tega. To traja lahko še Bog ve koliko časa. Poznal sem jetične ljudi, ki so ležali na postelji po deset let; izpovedali so se in napravili testament, toda zjutraj so se izprehajali po cesti. To je vražja bolezen.«

»Jaz ti ne želim smrti . . .«

»To je lepo od tebe. Zakaj povem ti, če bi mi želela kaj takega, bi živel nalašč, da bi mi zrasla brada do kolen . . . Daj mi vode! . . . Ne polivaj, ljubica — tvoja roka se jako trese . . . Hvaležen bi ti moral biti, zakaj prestala boš še mnogo, draga moja. Zdaj je tvoje življenje sladko; to je šele začetek. Toda jutri ali pojutrišnjem ležem, in nato bodo tekla leta . . . leto za letom . . . po-ča-si . . . sekunda leto in leto večnost . . .«

Nikdar še nisem videl v enem samem pogledu toliko groze kakor tisti čas. Ni še zgenila, in zdelo se mi je, da niti dihala ni. Njene oči so bile vprte name kakor pričaranc.

»Ali si že stregla kdaj jetičnemu bolniku? Jaz sem danes lep človek; toda človek, ki umira, je strašnejši od mrtveca. In jetični ljudje umirajo neprestano. Ti boš prekrižala moje čelo in moje ustnice, toda odprl bom oči in zasmejal se ti bom v lice. Takrat ne bo od mene več drugega nego dolge, ostre kosti. Koža bo ležala na njih kakor umazana rjuha. Lahko bi mi jo slekla, toda kosti bi živele naprej. Dolge, sive kosti z vdrtimi jamami namesto oči in z režečimi usti brez ustnic . . . In to bo trajalo! . . . Sam okostnik bo ležal pod odejo, ali ti boš stala poleg postelje, da ti bodo lica ohlapela. Ti boš stala poleg postelje, in čas bo tekel dalje; soba bo temnela, in strop in stene, vse bo pokrito s pajčevinami. Vse zaduhlo bo in dišalo bo po mrtvecih — toda okostnik bo ležal na postelji in se ti bo smejal v obraz . . .«

Dušila me je lastna zloba. Kolikor dalje sem govoril, toliko niže sem se naslanjal na mizo in prste sem držal razpete ravno pred njo . . . Ona je bila kakor okamenela; gledala me je pazno, z velikim pogledom, a njena roka se ni več tresla . . . Med tem je bila prišla temna noč, in videl sem samo še njene bele prste, njena lica in motne obrise njenega života. Veranda in vrt, vse se je potopilo v črno senco; listje, ležeče na tleh, je šumelo v vetru, in v daljavi je stokal gozd . . .

Ko mi je prinesla žena drugo jutro kavo v sobo, je bil njen obraz ves prepadel kakor po noči, prečuti v trpljenju!

V.

Ležal sem že dolgo, morda več nego štirinajst dni. V tej tihi sobi, v dolgih, samotnih urah so se polagoma umirile moje misli. Možgani so postali leni in neokretni; slika, ki mi je šinila prej kakor blisk mimo duševnih oči, se je gradila zdaj počasi, kos za kosom. Včasih nisem mislil ničesar; gledal sem mirno in kakor brez zavesti v kako točko na stropu. Sanje, ki so mi prihajale, so bile jako neumne, toda vznemirjale me niso. Videl sem različne, popolnoma neznane ljudi s čudnimi obrazi in v smešnih oblekah; hodil sem po tujih krajih; veliko, eksotično drevje je raslo ob prepadih . . . Ali te sanje niso ostavile nikakega sledu; prišle so polagoma in kakor s trudom, a komaj so stopile jasneje izza megle, so se zopet izgubile.

Tako je bilo v začetku; pozneje me je pričelo boleti telo ob desni strani, na kateri sem navadno ležal. Srbelo me je zelo neprijetno, in to ščegetanje je prehajalo sčasoma v tisto srbečo bolečino,

ki ubija možgane in napravlja človeka neznosnega. Ob ledjih in pod desno ramo so se prikazovale rane; nekoč sem se dvignil v postelji, vzal v roko svečo ter se ogledal; ali od studa mi je prišlo slabo; s trudom sem postavil svečo na njeno mesto nazaj in nato sem padel na vzglavje . . .

Na žalost se v teh dneh nisem mogel izogibati različnih zoprnih posetov. Tako so se sklanjale nadme debele glave ter me izpraševale po zdravju. Vsak obraz je grd in oduren, če ga pogleda človek od blizu; ali ti sladkosočutni obrazi so bili še posebno odurni. Nekateri ustnice so bile razpokane in polne, druge tenke, brez barve, z ohlapno kožico. Tudi čeljusti nisem mogel gledati, ki so se nekaterim kazale ob govorjenju; na tem svetlem, mokrem mesu je bilo nekaj živalskega. Kdor je imel slabe živce, se je hitro dvignil ter obrnil v stran; včasih pa se je znal kdo zatajevati in hlinil je po celih deset minut svetniško skrbljivost in sočutje. Najzoprnejše na svetu je ta svetniški izraz — gnusnosladek kakor pokvarjen med. Izmed vseh najdalj je vztrajal dacar; pol ure sem moral gledati nad sabo njegovo redko brado, njegove rdeče, zaspane oči in črne zobe pod razgrizenimi ustnicami. Obšlo me je veselje, da bi mu zasadil nohte v lica; toda kakor da je slutil mojo razjarjenost, je ostal na svojem mestu ter se smehljaj.

Večjidel sem pošiljal posetnike k svoji ženi v sosednjo sobo, in ona jih je gostila s čajem.

Tam so se godile v tem času zanimive reči. Slišal sem komaj posamezne glasove, zakaj govorili so tiho ter stopali po prstih. Včasih je zažvenketala čaša, postavljena na krožnik, ali se je premaknil stol. Besede nisem razumel nobene, toda vedel sem vkljub temu, kaj se je godilo. Kdor me je pogledal zadnjikrat ter prestopil potem prag mojih vrat, je prešteval po tihem moje dneve ter se poklonil spoštljivo moji ženi. Ona je bila blago na prodaj — okostnik jo je tiščal nase samo še z zadnjim naporom svojih suhih rok. Stopali so okrog nje s sključenim hrbtom in smehljajočimi ustnicami, cenili njeno lepoto ter ogibali o njenem premoženju. Starikavi elegantni komisar Grívar je bil nekoliko naiven in neprostoVOLjno odkrit; oziral se je s skrbnim pogledom po pohištvu, stopil včasih k oknu ter gledal z namršeni obrvmi na vrt in na polje. Očividno je bil zadovoljen s posestvom, kanalja.

To so bili nesrečni ljudje. Pazili so drug na drugega, zavidni in ljubosumni. Kolikor več jim je bilo treba hinavstva, umazanosti in zlobe, toliko bolj so bili njih obrazi sočutja in obzirnosti polni.

Kar je bilo najčudovitejše: na vsem tem niso videli najbrž ničesar gnusnega; kvečjemu če jih je pretvarjanje utrudilo, da so imeli po noči težke sanje.

Kolikor bolj je šlo z mano navzdol, tem pogosteje so prihajali k meni in toliko bolj so se mi zdeli smrdljivi. Notar, dacar, komisar, učitelj Breskva in adjunkt so bili pri meni skoro vsak večer. Drug drugemu so bili na poti, kakor da bi vsak zase zavzemal vso sobo . . . Pozno je že bilo, a v sosednji sobi sem slišal še zmerom njih glasove. To je šepetalo, kašljalo in drsalo neprestano, vmes je zazvenel kak kozarec ali se je začula glasnejša beseda.

Ravno tisti večer mi je bilo posebno slabo. Da bi bili moji prsti dovolj močni in da bi stal kdo poleg postelje, storil bi mu kaj zlega. Zakopal sem nohte v srajco na prsih in dihal sem zelo težko; v velikih presledkih in z naporom se je izvijala sapa iz pljuč . . . In poleg tega me je obšla misel, da bi tudi jaz lahko svobodno hodil po sobi, da bi lahko odprl vrata ter se šel izprehajati na vrt. Izprehajal bi se po vrtu ob jasnem večeru, drevje bi se priklanjal nad menoj, in jaz bi sanjal . . . o čisto drugem življenju, o tistem, ki je polno same radosti in ljubezni. Nič več bi si ne uklepal rok, šel bi tja, kjer je ona, in sedel bi k njenim nogam, položil glavo v njeno naročje ter poljubljal njene bele prste . . .

Kri me je zapekla v licih, a ko sem se nekoliko dvignil, me je zbolelo vse telo . . . Potipal sem se od prsi do kolen ter zatisnil oči . . . O Bog, zdaj je to vse končano, minilo je za zmerom . . . Niti toliko ni več krvi v tem telesu, da bi jo izpil na en sam dušek . . .

In v sosednji sobi je šepetalo dalje. Sredi mojih mislih me je pričelo srditi in vznemirjati to šepetanje. Bilo mi je, kakor bi mi brenčale ose okoli obraza; zamahujem z obema rokama, a že so zopet pred mojimi očmi, za vratom in v laseh . . . Naposled so zaropotali stoli, in slišali so se odhajajoči koraki. Vrata so se zaprla. Nato je hodil nekdo nekaj časa po sobi, in žvenketale so žličice in čaše; to so bili koraki moje žene . . . A nenadoma so se vrata zopet odprla, nekdo je vstopil, in potem je bilo vse tiho. Ta tišina se mi je zdela jako čudna; trajala je nekaj minut, ki so se vlekle neizmerno dolgo. Dvignil sem nekoliko glavo ter poslušal naporno, toda šele po dolgem času sem pričel razločevati šum šepetajočega govorjenja. Premaknil se je stol, in nekdo je stopal po prstih in jako oprezno proti mojim durim; del je roko na kljuko, da je nalahko zaškripala, a nato so se vrata odprla, in moja žena je pogledala v sobo. V tistem hipu

sem zatisnil oči, a izza trepalnic sem jo videl, kako je stala nekaj časa z ostrim pogledom in pripognjeno glavo poleg postelje in kako je odšla tiho in plašno, glavo okrenjeno proti meni.

Govorila sta potem nekoliko glasneje, ona in adjunkt; nalivala mu je tudi čaja, in slišal sem celo njegovo srebanje.

Takrat pa me je obšel zli duh kakor oni večer na verandi. Bilo mi je neznosno; vse v meni je začelo trepetati od žalosti, sovražstva in zlobe . . . Sedela sta poleg mene, poleg moje postelje sta se poljubljala ter gledala, kdaj se zatisnejo moje oči. Tipala sta me po telesu ter ugibala, koliko časa še se bo pretakala ta kaplja krvi po izsušenih žilah; z ušesi na mojih prsih sta poslušala, kdaj bodo izgrgrala moja pljuča . . . Toda moja pljuča niso hotela izgrgrati. Tedaj sta se naslonila name s komolci — dvoje zveri je gledalo name z režečimi usti; tiščala sta me na prsi z vso silo, da bi mi iztisnila zadnji izdih; toda jaz sem živel, ne da bi dihal in ne da bi se mogel geniti . . .

Sapa, ki mi je prihajala iz grla, mi je palila ustnice; vrgel sem odejo raz sebe, in prikazale so se kosti, odete s sivo kožo. Srajca je bila na prsih odpeta, in videlo se je vsako posamezno rebro kakor pri sestradanem konju. Uprl sem se z dlanmi na blazino ter se pomikal počasi navzgor, tako da sem naposled sedel na postelji. To me je utrudilo, in začutil sem na čelu potne kaplje. Po kratkem počitku sem se pričel obračati na desno; noge so zdrsnile z rjuhe ter se doteknile mrzlih tal. Nato sem se uprl z eno roko ob nočno mizo, a z drugo ob posteljnjak, ali nogi so se mi tresle tako močno, da nisem mogel storiti niti koraka. Spustil sem se počasi na kolena ter drsal z veliko muko proti durim. Trepetal sem od mraza po vsem telesu, ali ta mraz mi je dal obenem toliko moči, da sem se izkušal zopet dvigniti. Dvakrat se je zavrtelo vse okoli mene, in plamen sveče je rastel — tisoč plamenov se je zasvetilo po sobi. Iskal sem opore in že sem se nagibal z vsem telesom, da bi padel na obraz, toda hipoma je ugasnila ta čudovita svetloba, sveča je gorela zaspano in mirno na nočni mizici, in slabost me je minila. Oddahnil sem se globoko, ves polit s potnimi kapljami; tudi mraz me je obšel znova, in po hrbtu me je izpreletavalo, kakor bi me kdo škropil z mrzlo vodo. Ves ta čas sem bil v velikem strahu, da bi v sosednji sobi ne slišali kakega šuma. Vse je zastalo v meni, ko sem se bil prijel za stol in se je nekoliko premaknil.

Stal sem poleg vrat, naslonjen na steno. Dva koraka od mene je visela ob zidu nočna suknja. Plazil sem se oprezno do nje, snel

jo s kljuke ter si jo ogrnil. Izkušal sem, da bi si prevezal trakove, toda prsti so bili tako neokretni in tresli so se tako, da se mi ni posrečilo. Suknja mi je segala skoro do tal, a spredaj so se videle suhe noge do nad kolen, in tudi srajce si nisem mogel zapeti na prsih. Sklonil sem se do ključalnice ter pogledal v sobo . . . Golobček in golobica! . . . Sedela sta precej daleč drug od drugega, a med njima na mizi je stala svetiljka; privila sta jo menda sama navzdol, kajti gorela je slabo. Desnici, iztegnjeni čez mizo, sta se držali za roko, a govorila v tem trenutku nista. On je gledal temno, ustnice stisnjene, obrvi namršene; obraza svoje žene nisem videl; naslanjala je glavo ob levico . . . Sedela sta dolgo časa molčeč in mirno, toda hipoma sta se dvignila oba hkrati, tiho in počasi nagibala sta se vedno niže čez mizo, dokler se niso ustnic doteknile ustnice . . . Takrat sem odprl vrata.

Oba sta strmela vame stoje, prebledela in okamenela. Jaz sem ju gledal mirno, in ustnice so mi zategavale v zlobnem nasmehu. Z razprtimi rokami sem napravil troje korakov do mize; tla so se mi zibala pod nogami, in miza in stoli, vse se je čudovito majalo pred menoj. Padel sem na stol z rokami in vsem gornjim životom; miza se je stresla, in svetiljka je zažvenketala. Sedel sem s težavo, a nato sem položil komolca na mizo.

»Nalij mi čaja!«

Moja žena je trepetala in gledala me je kakor blazna, s čisto upadlim obrazom, odprtimi ustnicami in velikimi, topimi očmi. Ko sem izpregovoril, je segla po kozarcu z vodo, toda kozarec je padel na mizo, in voda se je razlila . . . Ozrl sem se za adjunktom, ali ni ga bilo nikjer, in vrata so bila na stežaj odprta. Zvrtelo se mi je pred očmi, in videl sem samo še svojo ženo, ležečo na stolu s povešenimi rokami, glavo nagnjeno globoko na prsi . . .

Pozno po noči me je prenesla v naročju na mojo posteljo.

VI.

Potem nisem več vstal. Tudi moje telo je postalo bolj neobčutljivo in leno; vznemirjal se nisem več zaradi vsake neznatnosti. In tudi dolgčas mi ni bilo. Dnevi so bili topli kakor malokdaj v poznem oktobru; moja postelja je stala blizu okna; žena mi je nekoliko vzvišala vzglavje, in gledal sem na vrt in proti gozdu. Samo še prav malo listov je bilo na vejah: včasih se je kateri odtrgal, zazibal se nekoliko po zraku ter padel na zemljo. Platane na vrtu so bile že skoro čisto prazne, gozdno bukovje pa je bilo še precej

košato, kolikor se je videlo od okna. V daljavi sem opazil celo drevje, ki niti še orumenelo ni, a bilo je tako daleč, da ga nisem mogel natanko razložiti. Ob obzorju, skoraj v megli, se je raztezala dolga proga temnih jelk . . . Vse to sem videl nekako motno in zamazano kakor skozi mokro steklo.

Žena je bila neprestano poleg mene. Očital ji nisem ničesar, toda v tem času je omršavela od trpljenja. Pričarana je bila na moje oči; koder je hodila, je čutila moj pogled na svojem obrazu. Ni se mogla oddaliti od postelje za sto korakov, kajti moje roke so jo vlekli nazaj . . .

Četudi je bilo zvečer precej hladno, nisem hotel, da bi bilo okno zaprto. Skozi okno je padalo nekoliko svetlobe na vrt, na peščno pot, ki je vodila mimo lope. In tod sta se izprehajala roko v roki, in njena glava je bila obrnjena proti oknu. Gledala je celo nazaj, kadar sta se okrenila ter stopala proti lopi. Včasih sta izginila za trenotek — vedel sem dobro, da samo za trenotek; prišla sta takoj zopet na stezo, kjer je trepetala luč od okna, in ona se je ozirala navzgor . . . Vrnila se je v sobo, sključena, roke na prsih, in sedla je k postelji. Svetloba je padala na njen obraz, prepadel in spačen od bolesti.

»Kod si hodila?«

»Izprehajala sva se pod tvojim oknom!«

Jaz je nisem pogledal, toda videl sem natanko vsako njeno kretnjo in vsako senco, ki je hušknila čez njene oči. Govorila je tiho in udano: ni ji prišlo na misel niti za hip, da bi zinjila kako neresnico. *Trepetajoč od strahu, od srama in od trpljenja, mi je ponavljala od besede do besede, vse po vrsti, kakor se je godilo; zakrivala mi ni niti svojih neizgovorjenih misli. V tem zamolklem, monotonem glasu ni bilo ničesar razen otročje, polblazne bojznosti. Tudi na njenih ustnicah je ležalo nekaj otroško plašnega.*

»Izprehajala sva se z njim pod tvojim oknom. Jaz sem bila zelo žalostna zaradi tebe.«

Nagnila je glavo niže, in njene obrvi so se skrčile.

»Zaradi tebe sem bila žalostna in obljubila sem mu, da ti naresem v vodo strupa, če bi živel do tretje nedelje.«

»In kaj je rekel on?«

»On je molčal . . . Tožila sem mu, da me je strah tebe, ker nisi več podoben človeku . . . Da me režejo tvoji prsti tako globoko v meso . . . tako globoko . . . Da mi sesajo tvoje ustnice kri iz srca, in da so popile tvoje oči vso mojo dušo . . .«

»In kaj je rekel on?«

»On je molčal . . . Tožila sem mu, da se te bojim, ker si strašnejši od smrti same. Ti si pri meni, koder hodim; zvezal si mi roke in misli, da sem samo še sužnja tvoje postelje. Trikrat že mi je prišla zla misel, ko si spal in sem stala pri tebi. Povedala sem mu, da so se mi takrat skrčili prsti v kleščce . . . eno samo kratko minuto, in ti bi ne dihal več. Toda moja roka je bila kakor odrevenela; nekaj nevidnega jo je objelo tesno z vso močjo. Tvoje oči so bile zaprte, toda jaz sem vedela, da si me gledal, da si videl natanko moj obraz in moje skrčene prste . . .«

»Jaz sem te videl, ljubica . . . In kaj je rekel on?«

»On je molčal in nato me je poljubil. Obadva sva čutila takrat vso tisto neizmerno radost, ki nama pride roko v roki s tvojo smrtjo. Sedela sva že za svatovsko mizo v sladkem objemu in pričakovala sva najlepše noči . . .«

Sklonila se je še niže k meni, in spoznal sem vso njeno veliko bolelost. Sredi življenja ni bila drugega nego ud mojega umirajočega telesa.

Prihodnji večer sta bila oba v moji sobi. Hotela sta se skriti mojim očem, ali njune noge so ju vodile v mojo bližino, njuna obraza sta se obračala k meni, in kadar sta se poljubila, sta stopila v najsvetlejšo luč. Z blazno strastjo sta pila kelih svoje grenke ljubezni; ustna so srebala dalje, četudi so bila skrčena in ožgana od bolečine. Ozirala sta se name z velikimi pogledi, ali jaz sem se smehljaj. Čutil sem dobro, kako sta iskala ta smehljaj, kako sta hrepenela po njem in po svojem trpljenju. Dokler so moje oči videle in dokler so moji možgani mislili, so bili ti trenotki zame nekaj nebeškega.

VII.

Ali moje oči niso videle, in moji možgani niso mislili več dolgo.

Že pred davnim, davnim časom so prihajali k meni po noči ljudje z nejasnimi obrisi — meglene postave, ki so se zibale ob stenah kakor sence. Razločeval sem jih samo za hip, in takoj je zopet padlo zagrinjalo pred mojim pogledom. To se je zgodilo posebno v mojih žalostnih dneh, kadar me je obšel tisti globoki, neznosni dolgčas, ki izpremeni v neumne neznatnosti vse, kar je srcu najljubše in največičastnejše. V duši je vse prazno in pusto, in ničesar zanimivega, ničesar veselega ni več na svetu. Vse je brezbarvno in nevredno, da bi se človek vznemirjal in navduševal. Ničevnost . . . in

sredi te ničevnosti jaz sam, ničeven del ničevnosti . . . Ta čut mi je ležal na prsih kakor mora, in kadar sem se ga osvobodil, so se mi oči zalile s solzami od silne otožnosti. V takih urah sem čutil fino in natanko; moje oči so videle stvari, ki so mi bile skrite v delavnih dneh, in moja ušesa so slišala zvoke, ki jih je drugače prepvilo glasno cestno življenje . . . Takrat sem zaslučil tista bitja . . . takrat so stopala iz senc s tihimi koraki, premikala so se brez šuma po sredi sobe, in včasi se je odgrnila dolga črna halja, da sem videl za trenotek razločne konture . . .

Zdaj se spominjam nekega večera, malo predno sem legel za zmerom. Izprehajal sem se pozno zunaj kraj gozda in bil sem precej utrujen in brez posebnega vzroka otožen in potr. Pot je vodila po grapavem klancu navzdol; ob straneh je raslo staro drevje z razpokanimi debli in polposušenimi vejami. Prišel sem v ozko dolino, in tam je bila že črna noč. Samo na eni strani je bila dolina odprta, drugod pa so se dvigale visoke stene, s hrastovjem in robidovjem poraščene. Na sredi je ležal podolgovat ribnik, in čezenj je bila položena lesena brv. Postal sem sredi brvi ter se naslonil s komolci na oporo. Stal sem dolgo časa; naokoli se ni dalo razločevati več nič; vse je bilo zagrnjeno v tiho temo. In ko sem stal, mi je postalo pri srcu bolno in sladko obenem . . . Da bi zatísnil oči, da bi majhno, samo majhno premaknil nogo ter zdrsnil navzdol . . . valovi bi se razdelili, in potem bi ne bilo ničesar več. Pljusknilo bi nalahko, komaj bi zatrepetal rahel šum skozi temo. Nič bi se ne zgodilo izrednega; ne bilo bi nikakega trpljenja, ne plakanja in ne vzdihovanja; noč bi samevala okoli mene pusto in žalostno kakor prej . . . Komolca sta se pomikala počasi od opore, noge so se mi krčile — a bilo mi je tako čudno prazno in lahko pri duši . . . Takrat pa se je nekdo dotaknil moje leve rame, nekdo drugi desne, nekdo je stal pred menoj, nekdo ob moji strani, nekdo mi je dihal gorko sapo na vrat. Zdrznil sem se ter se ozrl okrog sebe; zdelo se mi je, da so se tresle sence okoli mene, da so stopale iz noči, hodile mimo mene ter se me dotikale. Ko sem odhajal s hitrimi koraki, so bežale pred menoj ter mi prihajale naproti. To so bila črna debela dreves . . . to so bile sence . . . to so bila bitja, ki so poleg mene neprestano, četudi jih ne vidijo moje oči.

Moje oči so bile preveč telesne. S svoji surovim pogledom so uničile same tiste prozorne postave, ustvarjene iz etra . . . Nekaj tednov po smrti svoje matere sem sedel proti mraku za mizo ter pisal. Bil sem čisto miren, in moji možgani so delovali popolnoma

redno; misel se je porajala iz misli korektno in gladko; pisal sem svoji ljubici, nekemu dekletu, ki se je pol leta pozneje poročilo z mojim prijateljem. Sredi stavka pa mi je zdrknilo pero iz roke, in nekaj bolnega je legalo počasi na moje srce. Okrenil sem glavo, in tam poleg vrat je stala moja mati . . . stala je poleg vrat živa in lepa kakor nekdanj, s svojim otožno-ljubeznivim smehljajem, s svojimi jasnimi očmi. Padel sem na kolena ter ji iztegnil roke naproti; vse njene in vse moje solze so me zapekle na srcu; od ljubezni, od vsega prestanega in zopet vzbujenega trpljenja, od tisoč silnih čutov nisem vedel, kako se mi je zgodilo . . . Iztegnil sem roke, a soba je bila prazna in tiha . . . In nato sem položil glavo na mizo in jokal kakor še nikoli v svojem življenju. Da bi ji bil poljubil samo roko . . . da bi poljubil samo rob njenega krila . . . Prišla je k meni, in jaz sem jo videl in nisem ji poljubil roke . . .

Tudi tega dogodka sem se spominjal zdaj zelo jasno, zakaj videl sem med sencami tudi njeno senco. Dvakrat že se je bila dvignila iz ozadja, ali kakor sem pogledal tja, je izginila. Spoznati nisem mogel drugega nikogar; hušknilo je mimo mojih oči, stopalo hitro in oprezno preko sobe, dvignilo se proti stropu in plavalo za trenotek nad menoj; a to je bilo nekaj temnega in meglenega, brez določenih obrisov . . . Kolikor jasnejše so bile te postave, tembolj se je izgubljalo v meglo vse, kar je bilo telesnega okrog mene. Moji gosti me niso več zanimali, tudi njih obrazov nisem mogel več razločevati natanko; ni se mi ljubilo napenjati oči zaradi teh stvari, ki niso imele zame več nikakega pomena. Čutil sem, kako so se polagoma trgale vezi med menoj in med telesnostjo. Oblike so se razblinjale, okoli mene so bile samo še motne sence.

VIII.

Včasi sem se vzdramil za kratke minute, in takrat mi je bilo pusto in težko. Okno ni bilo več odprto; skozi steklo se je videlo dolgočasno megleno nebo, a z vrta so se dvigale gole črne veje. Prihajali so k moji postelji ljudje, ki jih prej nisem nikoli videl ali pa sem bil čisto pozabil nanje. Prišel je moj brat, in skoro ga nisem več poznal. Imel je gosto brado, in na obrazu se mu je videlo, da mu je poleg mene sitno in neprijetno. Hotel mi je reči nekaj ljubeznivega, toda najbrž se ni mogel domisliti ničesar. Gledal me je tiho, a z roko mi je gladil lase raz čelo. Prišla je tudi mati moje žene. Hodilo me je gledat vse polno sorodnikov in polpozabljenih prijateljev, in večidel so se jezili, da sem dihal tako mirno, kakor

bi se mi še ne hotelo umreti. Nekateri so prišli črno oblečeni in s črno kravato pod vratom, a to jih je pozneje nekako ženiralo. S hlinjenim sočutjem so stiskali roko moji ženi, plazili se tiho in obzirno okrog moje postelje ter govorili s šepetajočim glasom in jako resnim obrazom. Ker se nisem brigal veliko zanje, jim nisem odgovarjal; zato je ta ali oni zmajal z glavo, vzdihnil ter se poslovil z resignirano žalostjo v očeh.

Tudi moja žena jim ni bila prijazna, in ta množica tujih obrazov jo je vznemirjala. Vživela se je tako v svoje nenaravno razmerje z menoj, v to čudovito stanje, polno tihe groze, da ji je bil zoprna ta zunanji svet, ki jo je prihajal motiti s svojim brezobzirnim sočutjem. Stregla mi je z isto resno, mehanično skrbljivostjo kakor prej; kadar pa se je sklonila z obrazom čezme, sem opazil na njenih strnjenih obrvih in na stisnjenih ustnicah napeto pričakovanje. Videl sem, kako si je želela, da bi bila sama z menoj — da bi sedela ob moji postelji cele dolge ure, poslušala moje naporno dihanje ter opazovala s trepetajočo, bolešno radostjo, kako postajajo moje oči brezizrazne in steklene, in kako se razliva polagoma čez moje čelo svetla mrtvaška hladota. Videl sem včasih tudi adjunkta; sedel je za mizo, glavo uprto ob dlan, ter gledal name s temnim, zamišljenim obrazom. Na njegovih polnih licih in pod očmi so se pričele prikazovati poteze bolne utrujenosti . . . Oba sta hodila po sobi z lenimi, drsajočimi koraki, rame privzdignjene in glavo sklonjeno, kakor bi ju tiščalo k tlom težko breme.

Ti dnevi se mi niso zdeli dolgi; trajali so dva meseca ali dalj in bili so drug drugemu čisto podobni. Nikoli se ni zgodilo kaj posebnega, kar bi me moglo vznemiriti . . .

Znočilo se je nenavadno hitro; zdelo se mi je, kot da so pobesili črne prte po stenah, a luči niso hoteli prižgati. In v tem mraku se je gnetlo okrog postelje vse polno ljudi; videl sem mnogo rok in obrazov, toda spoznati nisem mogel nikogar. Takrat mi je bilo za sekundo zelo neprijetno in težko; čutil sem se neokretnega in onemoglega; zaželel sem si svetlobe; hotel sem okreniti glavo, da bi videl svoje goste in da bi govoril z njimi; prišlo mi je tudi na misel, da bi se vzdignil s postelje ter šel pogledat k oknu. Zakaj tam zunaj je najbrž še sijalo solnce — večerno jesensko solnce s svojo mehko, božajočo toploto; obrnil bi obraz proti solncu, da bi mi sijalo na lica; razgalil bi si prsi, da bi me božalo po njih; razprostrl bi roke, in če bi stisnil pesti, bi ostali v njih sami zlati solnčni žarki . . . Ali zaprli so me v sobo, položili so me na posteljo in

mi zagnili okno s črnim zagrinjalom. Črez posteljo sezajo temne roke, da bi me odele vsega s težkimi prti; roke se bližajo mojemu vratu, legajo na moja usta, zatiskajo mi oči . . . Zasadili so se mi nohtovi v prsi, stiskali so mi grlo s surovo silo, z vso močjo so objele železne roke vse moje telo . . .

Ali sredi neznosnega strahu in trpljenja mi je osvajalo dušo polagoma nekaj lahkega in neizmerno svobodnega. Moje oči so se pričele odpirati, in obenem je padalo dušeče breme z mojega telesa . . . Vse tiste nepoznane in komaj vidne sence, ki so prihajale k meni v temnih mrakovih, so se mi bližale jasne in vesele. Vrata so bila zaprta, ali prišle so skozi zaprta vrata. Okno je bilo zagnjeno, ali prišle so skozi zagnjeno okno, in zagrinjalo se ni zgenilo . . . Vse je bilo široko odprto, solnce je posijalo v sobo z vsemi svojimi žarki . . . Moje oči jih niso videle, ali moja duša jih je poznala že davno. To niso bile več sence, polnočne, skrivnostne. Stopile so k meni z belimi rokami, z nebeškim smehljajem na ustnicah . . . Jaz ne morem ležati na postelji, pod težko odejo, zakopan v blazine. Vstal bom mlad, poln moči in življenja . . . in skozi zaprta vrata, skozi zagnjeno okno pojdem na vrt z lahkimi koraki . . . lehak in svoboden se dvignem nad gozdove, se dvignem k solncu, in pod mojimi očmi se bodo igrali svetli svetovi . . .

In takrat sem vstal, poln moči in življenja, in moja zmagovalna duša se je dvignila nad svetove . . .

IX.

Moje truplo je za časa bolezni strahovito shujšalo, tako da ni ostalo drugega kakor par ostrih kosti. Ženske, ki so ga slačile in umivale, so se obračale v stran od gnusa; premetavale so moje mrzle ude po postelji kakor umazane cunje, brez vsakega spoštovanja. Nato so oblekle truplo v čisto perilo ter ga položile na oder. Oči se niso dale popolnoma zatisniti; posebno desna trepalnica je silila neprestano navzgor, in videla se je topo zroča bela krogla. Tudi usta niso bila čisto zaprta; zobje so se bili zasekali tako globoko v spodnjo ustnico, da se niso dali dvigniti, četudi je poskušala neka ženska, da bi jih z nožem potisnila na pravo mesto. To je bila zelo zlobna ženska; ko je vzela v roko nož, jo je obšel živinski čut; segala je z ostrino do grla ter rezala z ostudnim razkošjem po oledelem mesu . . .

Prvo uro se je tresla moja žena tako silno po vsem telesu, da je morala sestiti na stol. Ponudili so ji kozarec vode, toda zavrnila

ga je tako odločno, da je padel na tla. Adjunkt se je ozrl nanjo, toda ostal je pri oknu in ni izpregovoril besede. Tisti čas se je polastilo obeh nekaj strašnega; stud nad samim seboj, strah in kesanje — a vse to tako ostudno, podlo in nizko . . . Da bi jima bili dali v tistem trenutku čašo strupa, izpila bi ga na ves dušek . . . To je minilo, ko sta videla, kako so premetavale ženske umazano truplo. Moja žena se je spomnila, da je že pozno na večer, in šla je pripravljat večerjo. Adjunkt je ostal še par hipov; nato je vzel klobuk ter se napravil v gostilno, odkoder se je vrnil o polnoči pijan domov. Večina sorodnikov se je odpeljala še tisto noč; nekateri so čakali pogreba.

Na licih se jima je poznalo prestano trpljenje, ali njune oči so sijale. V sobi je bilo gorko in prijetno; na mizi je gorela svetiljka, in iz kamina se je bleščala rdeča žerjavica. Sladka tišina zimskega večera je ležala v zraku. Adjunkt in njegova ljubica nista govorila, ker se jima je zdelo nepotrebno. Samo njune ustnice so se smehljale — a v tem smehljaju je trepetala še lahna senca prebolene groze. Kadar se je moja žena vzdignila ter nalivala čaja v prazni čaši, se je videla v njenih kretnjah neka resnoba in plašljivost, kakor je v prejšnjih davnih časih nisem nikoli opazil na njej. Vsa radost njenega smehljaja je bila samo skorja, ki odpade lahko vsak trenotek in odkrije neozdravljivo duševno boleost. Gledala je z jasnim pogledom v njegove oči, toda hipoma je padla senca na njena lica; ugledala je posteljo in na postelji sesušeno, odurno telo. Sredi svoje samotne sreče je vstala, odprla vrata ter prišla v mojo sobo; sedla je k postelji ter strmela na prazne blazine z boleostno spačenim obrazom...

»Samo še par mesecev, ljubica moja . . .«

»Samo še par mesecev . . .«

Takrat so se odprle njune oči, in kri jima je oledenela v licih.

Jaz sem odprl vrata in stal sem na pragu v razgaljeni nočni suknji. Spredaj so se videle suhe noge do nad kolen, in prsi so bile razkrite. Na mojem obrazu, osivelem in usehlem, je ležal zloben smehljaj. Kakor takrat, pred mnogimi dnevi, sem prišel do mize z omahujočimi nogami in padel sem na stol z obrazom in vsem životom . . . V tem času je pretekla komaj sekunda . . .

»Pojdi, moj dragi . . . in kadar se boš spominjal mene . . . meni je tako žalostno pri srcu . . .«

Adjunkt je stal pri vratih; njegov obraz je bil čisto bled.

»Zdaj je vse končano. Ne pridi nikoli več, ali spominjaj se me . . .«

Ni ji dal roke in ni je poljubil; ko je zaprl vrata za seboj, je padla sredi sobe na kolena, in njeno čelo se je dotaknilo mrzlih tal...

* * *

Sam Bog vedi, kako je z menoj.

Prečital sem rokopis do konca in reči moram, da se mi zdi ta stvar nekoliko čudna. Kolena se mi tresejo, in nerazumljiv strah je legel na moje srce . . . Šele ko sem položil papirje na mizo, sem začutil, da je stal ves čas nekdo za menoj ter mi gledal preko rame; ko sem se ozrl, ni bilo v sobi nikogar.



O kugi.

Spisal dr. Ivan Robida.

(Konec.)



Da je tedaj tudi pri nas divjala kruta morilka, je jasno, saj je bila Kranjska in zlasti Ljubljana na poti med Italijo in Dunajem. A naravnostnih poročil iz tega časa o kugi nimamo; saj Vrhovec v svoji monografiji »Die Pest in Laibach« jih ne navaja. Valvasor poroča lakonsko, da so približno v tem času v Ljubljani živeči Judje zastrupili vodnjake. Morda je to spominski ostanek one strašne epidemije, za časa katere so zlasti Jude dolžili, češ, da so provzročili vso nesrečo. Tako je teh nesrečnikov fanatična antisemitska druhal sežgala v Strassburgu na tisoče, in nič bolje se ni godilo onim stotim, ki so jih na trdnjavi avstrijskega vojvode Albrechta na Kyburgu poskrili — tudi te so srednjeveški antisemiti požgali, dasi je omenjeni vladar vse poskusil, da prepreči brutalnost razdivjanih zelotov.

Poleg-te epidemije je divjala kuga bolj ali manj še v l. 1373., 1381., 1400., 1439., 1450., 1453., 1474., 1628., 1633., 1679. in l. 1713. V Thunisu 1817.—1819., v Moldavi in Valahiji 1828.—1829., Odesi 1812. 1829., 1837., 1840. in 1851. v Konstantinoplu in Aleksandriji.

V naših krajih je divjala zopet najhuje l. 1679. Pomorila je zopet polovico ljudstva. Vendar so se tedaj oblastva saj nekoliko brigala za bolezen, jo izkušala preprečiti z nekako karanteno ter postavila posebne zdravstvene komisije. Tako komisijo so odbrali tudi v Ljubljani, a mesto zdravnikov-strokovnjakov so poslali spoznavat kugo dva občinska svetnika ominoznih imen: Leberwursta in Schö-

berla. Naj povem le to, da sta delala čast svojima imenoma — in vprav po svojem poslovanju zanesla kugo v Ljubljano.

Na čast tedanjemu ljubljanskemu zastopu pa treba potrditi, da je splošno času primerno svojo nalogo rešil, niti ni posebno nespretno ravnal. Dal je z deskami zapreti okužena predmestja in izoliral hiše okužencev. Prvaki tedanjih časov, med njimi mestni sodnik, za županom prva oseba v mestu, pa so se šteli vzvišene preko vsakih zakonov in so podirali te karantene, tako da je končno mestni svet bil prisiljen kaznovati upornike. Poleg vseh nezgod so prišle tudi verske homatije. Znanega škofa Tomaža Hrena brat je bil tedaj izvoljen za župana. No, mož ni dolgo županoval, popihal jo je iz strahu pred kugo v tihi noči na posestvo svojega brata in premišljal na Štajerskem o usodi okužene Ljubljane.

Kupčija in obrt sta propadala tedaj, kakor jasno, do skrajnosti po Ljubljani; zaprli so mestna vrata, zabranili semnje. Celo zdravnikov in duhovnikov je primanjkovalo. Duhovnikov ni bilo za drag denar dobiti. Pobožni meščani so se pritožili sicer škofu Hrenu — a Hren se jim je izvil duhovito, češ, da to ne spada v njegovo področje.

Ne manj strašno je divjala kuga tudi po drugod; opustošila je nekatere kraje popolnoma. Ljudje so cepali kakor muhe, in v mnogih mestih je izumrlo skoro vse stanovništvo. Brez posestnikov in brez njih naslednikov so stale hiše osamele, na prodaj za vsak denar. Premožnejši so se izkušali odtegniti boleznim s tem, da so ostavili svoje domovje in odšli v tujino; drugi so se v svoji apatiji vdajali vsakemu razkoštvu, pili in jedli, češ, saj umreti morajo itak v najkrajšem času.¹⁾

¹⁾ »Es ist geschehen, daß der todte Mann ist zum Haus hinausgeschleift worden, das Weib auch bereits den letzten Athem schöpfte und die verlassenen Kinder umb ain Brot geschryen, denen nicht lang hernach aber der Todten-graber anstat des Becken (= Bäckers) aus der Noth geholten.

Es seynd die verlassenen Waysel in solcher Menge gewesst, daß man's wagenweise zusammenführte und in der Spitelau gleichsam eine kleine Kinder-armee aufrichtete.

Anno 1679 hat die vornehme Statt Wien eine so starke Pest ausgestanden, daß wenn man einen jeden hätte sollen in ein besonderes Grab legen und selbiges nach christlichem Gebrauch mit einem Kreuz bestecken, wäre hierzu ein halber Wald erforderlich worden.

Von dem Militär starben sehr viele, soviel, daß man die Garnison erneuern mußte. Oft fand man bei der Ablösung Wachen schon todt oder im Sterben.«

Zanimivo je tudi, kar poroča dunajski kronist o tem strašnem času. Pri vsem tem pa vendar niso bili Dunajčani brez humorja. Naj mi bode dovoljeno, da opomnim znane poulične pesmi o Avguštinu, katera je znana tudi v Ljubljani. Ta mož je živel v resnici tedaj na Dunaju. Pravi godec in vesel pevec, kateremu ni mogla skvariti dobre volje niti ne črna smrt, je popeval in še bolj popival po Dunaju. Dne 10. septembra 1679. l. je napisal v prazni beznici »Zum rothen Dachl« znano popevko, jezeč se nad pičlim zaslužkom in slabo pijačo.¹⁾ Original slove tako:

Viri uče, da se ga je mož preveč nasrkal tisti večer in obležal pijan na cesti. Pogrebni hlapci, misleč, da leži kak kužen mrlič na ulici, so vzdignili spečega godca, ga položili na voz med druge mrliče, odpeljali na pokopališče in ga vrgli v jamo. Avguštin je spal prav dobro v tej čudni stanici — mrzlo jutro pa ga je vzdramilo. Ne vedoč, kako je v jamo zašel, ni dolgo razmišljal o tem, ampak plezal po mrtvecih okoli ter se izkušal povzpeti iz globočine. Žal, gomila je imela previsoke stene. Začel je torej vpiti, zabavljati in zmerjati toliko časa, da je priklical k sebi grobokope, kateri so ga končno izvlekli iz prezgodnjega groba — kajti Avguštinu tudi kuga ni prišla do živega — mož je živel še celih 25 let po tem dogodljaju.

Precej huda je bila tudi kuga l. 1713. in 1714. Takrat pa so povsod že toliko previdno postopali, da epidemija navzlic vsej svoji strašnosti ni tako daleč segla kakor nekdanj in tudi ni pomorila toliko ljudi kakor prejšnje čase.

Morda ne bi bilo nezanimivo povedati tudi, kaj so mislili o nastanku in kaj so rabili naši predniki proti tej strašni bolezni. Knjige iz onih časov podajajo pred vsem vse možne in nemožne teorije o vzrokih kuge, razvijajo v dolgoveznih razpravah odnosnosti med zvezdami, planeti in našo zemljo, razlagajo često naravnost bedasto nadnaravni početek bolezni; nekatere razločujejo celo dvojno kugo:

¹⁾ Oh du lieber Augustin,
's Geld ist hin, d' Freud ist hin;
Oh du lieber Augustin,
Alles ist hin.

Jeden Tag war sonst ein Fest:
Und was jetzt? Pest, die Pest!
Nun ein großes Leichennest,
Das ist der Rest!

Ach und selbst das reiche Wien
Arm jetzt wie Augustin,
Seufzt mit mir in gleichem Sinn:
Alles ist hin.

Oh du lieber Augustin
Leg nur ins Grab dich hin,
Ach du mein liebes Wien,
Alles ist hin'

eno, ki nastaja po božji, in drugo, ki nastaja po človeški volji. Čarovniki, strupi, gnil zrak in otrovana voda — izprijena kri, grobokopi in rablji — vse to da so naravnostni ali posredni vzroki kuge. O Židih smo govorili že preje. Tudi lakoto in draginjjo, razne komete in čudne oblake na nebu, tvoreče pogrebe in mrtvaške odre, spravljajo tedanja poročila v zvezo s strašno morilkco.

Sčasoma so postali opazovalci mirnejši in treznejši. Učili so, da se širi kuga enako kakor pasja steklost. Kužni strup, kužna »iskra«, so dejali, prehaja od človeka na človeka. Ta strup tiči na oblekah, na pohištvu in orodju. Vendar brez mistike ni smelo ostati. Drugi »dobri« opazovalci so videli celo, kako žvepleno-modri zublji in plamenčki brle po telesih okužencev.

Pozneje omenjajo razne zdravstvene komisije nesnažnost mest in trgov. V beli Ljubljani ni bilo n. pr. v XVI. in XVII. veku nič nenavadnega, da so se prasiči valjali in rili po blatu in prahu po mestnih ulicah.

Kot lečila in branila proti kugi navaja poleg Krafca n. pr. Managettina knjiga: Bogu ugajajoče življenje, snažnost, karantene, ogenj po ulicah, da čisti zrak, kajo z brinjem, puščanje krvi, žveplo, lavorove jagode, procesije, pridige i. t. d.

Slišali smo, da imamo danes vse boljša in sigurnejša sredstva, da odvrčamo in zabranjujemo bolezen, nego so bila navedena. Kakor smo omenili, ima lečenje s »serumom« brez ugovora svojo najboljšo, najlepšo bodočnost. Za nas nima kuga več one strašne uničujoče sile, kakor jo je imela za prednike naše. Že radi splošnih zdravstvenohigijenskih naprav ni lahko verjeti, da se priklati kdaj v naše kraje. In če pride, nikdar ne bi nas mogla obsenčiti s smrtonosnimi svojimi krili tako, kakor jih je brez zapreke razprostirala nad prednamci našimi. Premisa vsaki kulturi je razvitek razuma in srca; iz prvega se rodi znanost, iz drugega humaniteta. Kjer pa se popolnujeta v eno celoto obedve — težko, da ne bi zmagali.

Nadejajmo se! —



Regula vitae.

V celi tesni pater mlad sedi,
zro v odprto knjigo mu oči . . .

Čita, čita . . . vstane, zopet sede —
nočejo pač v glavo mu besede:

»Greha, človek, čuvaj se skrbno,
Bog se večni žali z njim hudo.«

»Zlega ni ne stori, ne govori
in s strastmi se srca krepko bori!«

»Greha mi ne delaj, ker je greh!«
To on čita v bukvah modrih teh. —

Ali v duši nekaj mu šepeče,
kar modrosti zdi se meni večje.

Ta šepet, navdihnjen od Boga,
vso premaga učenost sveta.

Pater mladi se zamisli, lista . . .
»Kje si, hči nebes, resnica čista?«

»Ne umejem . . . v meni vse kipi,
a sodnik naš bodi — glas vesti.«

»Ko grešiš, takoj se ti pojavi,
kaj je greh, kaj dobro je, ti pravi.«

»Kot v prirodi se vihar besneč
v prsih javi glas vesti skeleč.«

»On, kaj zlo, kaj dobro je, dosodi,
glas vesti merilo v tem ti bodi!«

»Glas poslušaj ta in brez skrbi
čist boš krivde svoje žive dni.«

»In še nekaj, bratje, rad bi rekel:
v prsih nosiš sam svoj raj, svoj pekel.«

»Sam na zemlji ustvarjaš si lahko
temni pekel, blaženo nebo.«

Friderik Chopin.

Ob 50letnici njegove smrti. Po ruskih virih
spisala Marica Bartol.



Friderik Chopin se je porodil 17. februarja 1809. leta v malem poljskem kraju pod Varšavo. Njegov oče — Francoz po rojstvu — se je bil preselil koncem minolega stoletja v Varšavo, kjer je vstopil v službo v neki francoski tobačni tovarni. Kmalu se je kraju prilagodil, oženil se na Poljskem ter se kmalu udeleževal celo političkih homatij svoje nove domovine. Ko so vsled vstaje jela tovarniška dela pešati, je poučeval Chopin v aristokratskih rodbinah francoščino.

Mali Friderik je rasel v tej trudoljubni in častni rodbini, kjer so ga starši osobito ljubili in negovali. Vse svoje žive dni je vsled tega veliki skladatelj hranil za svojo rodbino in za rodni kraj toplo čuvstvo. Prav v rani mladosti je Friderik črtil glasbo. Pri prvih glasih petja ali igre je začel grenko plakati. No, ta apatija je hitro prešla, in že s petim letom se je začel učiti glasovirja. Njegov učitelj je bil tedanji najboljši varšavski učitelj-pianist Živni.

Prvikrat je stopil Chopin javno pred občinstvo, ko je imel komaj devet let. Po koncertu ga je vprašala mati:

»Povej mi, Friderik, kaj misliš, kaj je po tvojem najbolj ugajalo občinstvu?« —

»Prav gotovo moj čipkasti ovratnik, mama . . . kajti vse je gledalo le vanj!« . . .

Že v rani mladosti si je Chopin prisvojil aristokratskih maner, navadil se kretanja v višjih krogih, pazil na svojo zunanost in na takt v občevanju. Kot deček je bil bolj bolehen; družba ga ni mikala, ogibal se je tovarišev in njih šumnih iger. Ljubil je samoto in muziko, saj je začel skladati, predno je še znal pisati. Ko je imel deset let, je že posvetil velikemu knezu Konstantinu Pavloviču koradžnico, naprosivši svojega učitelja, da zapiše mahoma javljajočo se mu melodijo. Z dvanajstim letom ga je nehaj Živni poučevati, priznavajoč, da ga ne more ničesar več naučiti. Chopin se je zdaj začel samostalno baviti z muziko; izmišljal je take akorde, za katere je bilo treba imeti roke posebno ustvarjene. Da bi navadil svoje prste takim akordom, si je izmišljal kakove posebne priprave, katerih ni odlagal niti po noči. V tem času je izvedel za njegov izredni talent Elsner, direktor varšavskega konservatorija, ter se ponudil, da bi ga poučeval

v muziki in kompoziciji. Šele petnajstletni Chopin je stopil v najvišji tečaj varšavskega liceja ter ga končal z dobrim uspehom. Rad se sicer nikdar ni učil, ali priroda ga je obdarovala s tako izrednostjo, da mu je vse lahko uspevalo. Prav rano se je že v njem javila sposobnost za improvizacijo, in v takih momentih bi ne bil Chopin za nič na svetu ostavil klavirja.

V noči, včasi sredi globoke tišine, ko jo v hiši že vse spalo, tedaj je včasi poskočil s postelje, hitel h klavirju in začel improvizovati. Posli v hiši so radi tega proglasili mladeniča umobolnim.

Leta 1825. je stopil Chopin v drugič pred občinstvo ter igral v navzočnosti carja Aleksandra I., kateri je bil ves oduševljen za njegov talent ter mu podaril briljanten prstan. Tedaj je imel Chopin šestnajst let.

Prvo njegovo natisnjeno delo je bilo »Rondeau C-moll«, posvečeno neki dami, s katero je često igral čveteroročno.

Na posestvu svoje krstne kumice je spoznal Chopin bogatega aristokrata, ljubitelja glasbe, kneza Radzivila. Knez se je jako zanimal za mladega glasbenika, vabil ga k sebi ter tudi sam zahajal k njemu; pozneje sta se zopet srečala in zbližala v Parizu. Francoski biograf in tudi Liszt sam pravi v svoji knjigi o Chopinu, da se je ta okoriščal protekcije kneževe in denarnih sredstev, kar so pa poznejši biografi slavnega kompoziterja odločno zanikali in dokazali, da ni bila istina.

Ko je Chopin končal licejski kurz v Varšavi, je videl, da v Varšavi nima čisto nič več delati. Želel si je daleč proč v svetovna muzikalna središča, kjer so živeli in delovali veliki glasbeniki one dobe. Neodločen in boječ se je po dolgem obotavljanju vendar odpravil v Berlin, kjer je pohajal opere in koncerte ter se navduševal za oratorije Haendlove.

Črez nekaj časa je šel na Dunaj, kjer je dal en koncert z velikim uspehom. Nežno, tenko izvrševanje njegovo, polno čarobne prelesti in poetične melanholije, je glasbenike in poznavatelje kar navduševalo, no širše občinstvo ga ni moglo mahoma umeti radi tega, ker je on bil res umetnik le za nekatere, umetnik za posvečence.

Prva Chopinova ljubezen je imela sanjarski, romantični karakter; predmet te njegove prve ljubezni je pa bila učenka varšavskega konservatorija, Konstancija Gladkovska. V enem svojih pisem pravi Chopin: »Šest mesecev je že, odkar sem zaljubljen vanjo, ali njej nisem niti enkrat še znil besedice o tem, dasi jo videvam v snu vsako noč. Misleč nanjo, sem napisal svoj Adagio«. Ta Adagio,

prešedši potem v njegov nesmrtni F-molni koncert, je pridobil Chopinu najprej bobneče in slavno ime. Schumann se je o tem Adagio izrazil tako-le: »Deset obdarovanih del ni vse nič v primeri z enim takim Adagio.«

Leto potem, ko se je vrnil z Dunaja, je mislil zopet odpotovati čez granico. Kakor navadno se je dolgo obotavljal, ter se naposled vendar odločil ostaviti Varšavo, a neka temna slutnja ga je mučila sedaj, in pisal je svojemu prijatelju: »Čutim, da odhajam iz Varšave, ne da bi jo videl še kdaj; čutim, da se od svojih poslavljam za vedno. Žalostno mora biti, umirati daleč od onega kraja, kjer smo se rodili!« Kakor znano, so se izpolnile te slutnje, in Chopin je res umrl v tujini sredi tujih ljudi. Prvi dan novembra l. 1830. je ostavil Varšavo, ne da bi se bil vrnil vanjo še kdaj. Pohodil je zopet Dunaj, bival nekoliko časa v Draždanah, Monakovem in Stuttgartu. Tu je slišal o poljski vstaji, in tedaj je napisal imenitno študijo C-moll.

Po nekem ponesrečenem koncertu na Dunaju se je Chopin odločil, odpotovati v Anglijo čez Pariz, no ostal je v Parizu za vedno. Ko se je pozneje spominjal, kam je nameraval, je pravil smeje se svojim prijateljem: »Jaz sem tu samo mimogrede.«

Bival je v petem nadstropju na bulvarju Poissonière ter je bil v prvem času kar omamljen od šuma in vrvenja pariškega življenja.

Polagoma se je pa privadil mestu in njegovemu življenju, dobil si novih prijateljev in znancev; sprijateljil se je tudi s tedanjimi zvezdami glasbenega sveta: z Lisztom, Auberjem, Rossinijem, Meierberjem, Mendelsohnom in Kalkbrennerjem. V tej dobi je bil romantizem v polnem razcvetu; v literaturi sta gospodarila Musset in Georges Sand, v muziki Berlioz. No Chopin, dasi v duši svoji sam romantik, ni ljubil Berlioz, ampak stavil Mozarta nad vse ter se mu klanjal.

Živeti v Parizu, ni bilo za Chopina lahko radi denarnih sredstev; koncertoval je sicer z uspehom, ali koncerti so mu dajali le malo dobička. Odločil se je že, da se vrne v Varšavo, ko je srečal nekega dne na ulici kneza Radzivila, ki ga je pregovoril, naj ostane. Zvečer je knez peljal Chopina k Rothschildu, kjer je slavni glasbenik tako navdušil višje kroge, da je bil takoj naprošen, dajati nekaj lekcij pod najugodnejšimi pogoji.

S tem je bila rešena njegova usoda. Ostal je v Parizu. »Občujem z najizbranejšim občinstvom«, je pisal domov; — »kretam se med samimi poslaniki, knezi in ministri.«

Eden novejših Chopinovih biografov pravi, da je imel Chopin posebno pri ženskah srečo; nejasna, fantastična stremljenja, poezija

ljubezni, mučne sanje in čudna fantaziranja, ki so vladala v njegovi duši, so našla v ženskah vedno odziva. On sam se je zanje vedno navduševal. Konstancijo, ki se je omožila, je bil že davno pozabil; bil je neprenehoma v koga zaljubljen; v tej periodi zaljubljenosti je delal posebno mnogo. Georges Sand je rekla, da se je tekom večera zaljubil trikrat ali štirikrat prav strastno, a na jutro vse zopet pozabil.

Ljubezen do Georges Sandove je šele Chopina prevzela vsega in trajno ter pretrgala njegova mimohiteča, poetična in vedno platonična navdušenja za ženske.

Leta 1837. je Liszt predstavil znamenitemu skladatelju znamenito pisateljico, katera je na Chopina napravila neprijeten vtisk. Bila je nelepa, debela, bila mnogo starejša od njega ter se je oblačila jako čudno.

— »Kako antipatična ženska ta-le Sand« — je rekel Chopin po prvem srečanju z njo svojemu prijatelju Hillerju. — »Pa je li ona tudi res ženska? Resnica, da jaz jako dvomim.«

No, Georges Sand je znala odpraviti to antipatijo ter si Chopina popolnoma podvreči.

Eden Chopinovi biografov je to čudno ljubezen označil jako srečno: »V historiji njiju ljubezni je bil Chopin nervozna, sanjava, slaba in očarljiva ženska, a Georges Sand silni, energični mož. Ona je ljubila šumno življenje in literarno bohemo, preoblačila se v moško obleko ter posečala predmestja delavcev. Chopin pa ni ljubil realnega življenja, ampak živel je v svetu fantazij, glasbe in poezije. Chopin in Sand sta si bila prava ekstrema. Nežno izobraženi človek, katerega je že od detstva zgražala vsaka surovost, vsaka vulgarnost, vse nelepo, se je zaljubil v ženo, ki se je oblačila v moško obleko, kadečo cigaretko, ostavivšo svojega moža, v žensko, ki je bila pet let starejša od njega.

Zimo l. 1838. sta preživela na Majorki, in to je bil čas njiju idilične ljubezni. Chopin je bil o tem bivanju ves vznesen ter je pisal: »Zrak je tu kakor v raju! Po noči se razlegajo povsod serenade, glasovi pesmi in kitar. Velikanski balkoni, prepleteni z vinskimi trtami. Prekrasno življenje! O, prijatelj moj! Sedaj se naslajam z življenjem, obkrožen sem s tem, kar je na zemlji najkrasnejše.« — Naselila sta se v starinskem, polrazrušenem kartezijskem samostanu, katerega originalna lepota ju je kar porazila. Tu je Chopin pisal svoje znamenite preludije in balade, a Georges Sand roman »Consuelo«. No, Chopin je zbolel in zbolel prav resno. Trije doktorji so ga zdravili,

a Sandova ga je negovala kakor otroka. Ko mu je bilo boljše, podvojil je svojo delavnost.

Zdelo se mu je med starimi samostanskimi zidovi, da vidi strahove in prikazni, sence menihov, vstajajočih iz grobov; v ušesih so mu zveneli glasovi pogrebcev in pogrebnih koračnic, in v tem stanu je ustvaril svoje najboljše stvari, toda zdelo se mu je, da mora znoreti.

Nekdaj je šla njegova prijateljica s sinom peš v Palmo; vrnila se ni dolgo. V tem je pa nastala nevihta, in kapljal je dež, ki se je skoro izpremenil v pravo ploho. Chopin je sedel sam ter poslušal, kako je udarjal dež ob okna, ter težko pričakoval, da se vrneti. Njegovi živci so bili tako napeti, da je, ko sta se Sand in njen sin naposled vrnila, Chopin vzkliknil divje: »Znal sem, da sta umrla!« ter padel v nezavest. V teh urah mučnega čakanja je ustvaril svoj divni preludij B-moll, v katerem se sliši spremljevanje tako, kakor bi padale kaplje dežja, razlega se glas zvonov in dušo trgajoči akordi pogrebne marša.

Pastoralno simfonijo prevevajo pripovedke Georges Sandove o ljubi vasi v Berri. Imela je malega psička, s katerim se je vozila okoli. Enkrat je dejala Chopinu: »Ko bi jaz imela tvoj talent, napisala bi kaj v čast temu psičku.« — In Chopin je pokorno ustregel njeni želji ter napisal prelestno stvarco »Valse du petit chien« (op. 64.).

Vsega je enkrat konec. V l. 1847. sta se s Sandovo sprla za vsekdar. Chopin je kratkomalo postal tej naturi, pričakujoči vedno nečesa novega in menjave, odveč, tako da je začela iskati povodov, da bi se ločila. Tako je v svojem romanu »Lukrecija Florjani« popisala zgodovino njiju ljubezni ter naslikala Chopina vprav karikaturno. Ta udarec na njegovo čuvstvo je jako užalil njegovo samoljubje in njegovo ljubezen. Še nekoliko časa sta živela skupno, potem se pa ločila — na veke.

Chopin se je iz ogorčenosti odpravil v London, kjer je mislil preživeti več časa, toda že čez nekoliko mesecev se je vrnil v Pariz. Po vrnitvi v Pariz je obolel prav resno, in s hitrimi koraki bližala se mu je smrt. Bilo mu je prav slabo, in poklical je k sebi poljskega duhovnika. Prišedšemu se je Chopin bridko razjokal; izpovedal ga je in obhajal. Njegova sestra, prišedša iz Poljske, mu je stregla v zadnjih dneh njegovega življenja. Georges Sand, doznavaša za njegovo bolezen, ga je hotela obiskati, in on sam je, bridko jokaje, tožil: »Obetala mi je, da umrem na njenih rokah, in da me ne pusti umreti

brez nje.« — Njegovi prijatelji, videvši opasnost, ako bi se s svidenjem še bolj razburil, niso pustili Sandove k bolniku.

Po štirih težkih dneh je Chopin čutil približavšo se mu smrt. Sedel je na postelji, in sestra ga je podpirala. Sredi grobne tišine so se razlegale njegove besede: »Evo, začčenja se agonija . . . Glejte, da mi je odkazana velika milost, da vem za minuto svoje smrti. Ne motite me.« —

Dne 15. oktobra ga je obiskala grofica Potocka, ki je prihitela iz Nice, da vidi umirajočega. Chopin se je je nenavadno razveselil ter jo začel takoj prositi, naj zapoje, kar si bodi. In Potocka, zadržujoč solze, je zapela himno »Stradelli«. Chopin si je zakril oči in ležal nepremično. Ko je končala, jo je prosil, naj mu zapoje še kaj. Ona je začela, a njeno petje je bilo kmalu pretrgano z njegovim predsmrtnim grgranjem.

Chopin je pokopan v Parizu na pokopališču Père Lachaise. Na prednji strani njegovega krasnega spomenika je vsekana jokajoča muza, a pred njenimi nogami leži razbita lira.



Nekaj mest v Dantejevi „Nebeški komediji“, ki se tičejo Slovanov.

Pretresel Rajko Perušek.

3.



trinajstem spevu Čistilišča je prispel Dante v drugi krog, kjer se pokorijo in za raj pripravljajo zavidniki. Kar začuje glasove, ki prosijo milosti, in kmalu zagleda tudi prikazni v raševino oblečene. Med temi je bila Sapia. To gospo so bili iztirali meščani iz Siene, zato je poslej bivala na deželi. Nekega dne so se v bližini njenega gradu pri Colle di Valdelsa spoprijeli Florentinci in Sienjani. Sapia je gledala s svojega gradu boj ter je želela, da bi podlegli Sienjani, kar se je tudi zgodilo njej na veliko veselje. Povzdignila je oči k Bogu ter prešerno dejala (Čistilišče. XIII. 122—123.):

»Omai più non ti temo«,

Pesnik pa pristavlja:

»Come fe il merlo per poca bonaccia!«

Sedaj se te več ne bojim, kakor je to storil kos, čim je lepo vreme malo zavladovalo. —

Iz drugega verza je razvidno, da so besede »Omai più non ti temo« besede, katere je izustil v obče znani pripovedki kos, tako da so postale narodni pregovor, s katerim so označevali Italijani prešernega lahkomiselnca. V drugi obliki se nahaja isti pregovor v 149. novelici onega zbornika kratkih povestec, ki ga je spisal Franco Sacchetti. Ta mož se je narodil v Florenciji okoli l. 1330., umrl pa menda l. 1400. Razen drugih stvari je spisal tudi imenovani zbornik 300 novelic, ki so se pa le deloma ohranile in šele mnogo časa po njegovi smrti objavile. Ena teh novelic pripoveduje, kako je neki tolozanski opat hlinil pobožnost, tako da so ga smatrali za svetnika ter ga izbrali za škofa pariškega. Tedaj pa je jel razkošno živeti, in Parižani so se zelo čudili tej premeni ter so dejali po pregovoru: »Non ti conosco, se non ti maneo«. Ne spoznam te, dokler te ne okusim. Škof pa je odgovoril z drugim pregovorom: »Più non ti curo domine, che uscito son del verno«. Nič več se ne brigam zate, gospod, ker sem se rešil zime.

Ta pregovor pa je po pričanju komentarjev vzet iz starodavne narodne pripovedke o kosu, ki slove nekako tako-le:

Kos je prebil zimo v kletki, kjer je užival toploto in dobro hrano. Ko pa se je v sredini januarja vreme izboljšalo ter nekoliko toplejše postalo, vzbudilo se mu je hrepenenje po prostosti, in o prvi priliki je zbežal iz kletke, misleč, da mu bode v prostosti lahko najti povsod potrebne hrane. Januarij ga je opozoril na neprevidnost njegovo, kos pa se mu je odrezal: »Più non ti curo domine, che uscito son del verno.« Januarij se je razkačil nad prevzetnostjo kosovo ter je na koncu meseca povrnil občuten mraz ter se tako kosu osvetil.

V Lombardiji imenujejo poslednje tri dni januarja, v katerih se izprevrže navadno prejšnje toplo vreme v mrzlo zimo: »giorni della merla«, t. j. kosovi dnevi, češ, da so ti dnevi tako mrzli od tedaj, ko se je Januarij znesel nad lahkomišlno prešernostjo kosovo. (Primeri V. Nannucci. *Analisi critica dé Verbi italiani*. Firenze 1843, 1844, p. 492.).

Znano je, da je bil Vodnik ne samo večč italijanščini, nego da je bil celo učitelj tega jezika v ljubljanski gimnaziji. Mogoče, da mu je bila ta pripovedka znana iz književnosti, še verjetnejše pa je, da jo je čul iz ust kakega Italijana, morebiti svojega mecena barona Zoisa samega. Vsekakor ni dvojbe, da je iz italijanščine dobil snov

za svojo znano basen »Kos in brezen«, ¹⁾ samo da je zamenil mesec januar z marcem, ki je za naše kraje primernejši. Vsaj meni ni znano, da bi bila pripovedka 'o kosu svojina slovenskega ljudstva ali pa druge znana. Razume se, da je Vodnik samo snov zajel iz italijanske pripovedke, pesniška upodobitev pa da je plod njegovega duha.

4.

V tridesetem spevu Čistilišča se prikaže Danteju Beatrica. Ostro ga kara zaradi njegovih napak. Dante otrpne od srama. Angeli ga pomiljujejo ter zapojejo pesem. »In te domine speravi«, pa ne pridejo dalje nego do besed »pedes meos«. Tedaj pa (Čist. XXX. 85—93.):

»Si come neve tra le vive travi
Per lo dosso d' Italia si congela
Soffiata e stretta dalli venti schiavi

Poi liquefatta in se stessa trapela
.
.

Così fui senza lagrime e sospiri
Anzi il cantar di quei che notan sempre
Dietro alle note degli eterni giri.«

Kakor zmrzne sneg po živih steblih na slemenu Italije (t. j. na Apeninu), prepihan in stisnjen od slovanskih vetrov, potem pa stajavši se sam v sebe prodira [čim zapiše veter one zemlje, ki izgubi včasih senco (t. j. Afrika), tako da nalikuje ognju, ki tali svečo], tako sem bil brez solz in vzdihov, predno so začeli pevati oni (t. j. angeli), ki vedno pojo po notah večnih krogov (t. j. glasba sfer). — Potem pa se je Danteju raztajalo srce, in jel je plakati ter si s plačem in vzdihom lajšati srce.

Odkod prihajajo »slovanski« vetrovi? Anonymus Florentinus iz štirinajstega stoletja pravi, da prihajajo ti vetrovi od severa (tramontana) in brijejo preko »Schiavonije«. Tudi Streckfuss v svojem komentarju pravi, da prihajajo ti vetrovi »aus Slavonien«. Streckfuss se je očitno motil, ker je mislil, da so »venti schiavi« vetrovi iz današnje Slavonije. Nedvomno je imel Dante drugo deželo v mislih, ko je govoril o »venti schiavi«, in isto tako Anonymus Florentinus, ko je imenoval deželo »Schiavonia«. Ti vetrovi ne značijo nič drugega kakor »burjo«, ki pa ne razsaja v Slavoniji, nego ob obalah Jadranskega morja od Trsta do Črne gore in Albanije.

¹⁾ Vodnikove Pesmi. Uredil France Levstik. Izdala in založila »Matica Slovenska«. 1869. Str. 47.

Dalo bi se misliti, da je imel Dante v mislih našo Notranjsko, Istro in kraško Primorje, kjer se burja neugodno javlja. Ako je bival v Tolminu, mu ni bilo treba daleč hoditi, da se s to burjo seznanil. Vendar sem prepričan, da je Dante mislil le na burjo, ki brije v hrvaškem Primorju. Izrazi »schiavo, Schiavone, Schiavonia« imajo dvojen pomen. Značijo namreč 1.) etnografske edinice ali pa 2.) teritorialne. To se pravi: v prvem zmislu je »schiavo« vsak človek, ki slovanski govori, »Schiavone« vsakdo, ki pripada slovanskemu rodu, »Schiavonia« je vsako zemljišče, na katerem prebivajo Slovani. Zato se imenuje »Schiavonia« oni del beneške dežele, kjer prebivajo Slovenci (Primeri S. Rutar. Beneška Slovenija str. 56.); »Riva degli Schiavoni« v Benetkah nosi ime od slovanskih Dalmatincev, ki so služili republikli benečanski, »Schiavonia« se imenuje tudi Hrvaška. V drugem zmislu pa je »schiavo« in »Schiavone« samo oni človek, ki je državljjan dežele, ki nosi ime »Schiavonia«.

V tem zmislu se je imenovala dežela »Hrvaška« v oni dobi »Schiavonia«, in slovenski ali slovinski so imenovali svoj jezik ne samo prebivalci slovenskih dežel, nego tudi hrvaških in dalmatinskih. — Kadar govorimo o vetrovih, zaznamujemo vedno njihov prihod s teritorialnim, ne pa z etnografskim imenom; ako torej govorimo o hrvaških vetrovih, ne mislimo vetrov iz vseh dežel, kjerkoli Hrvatje bivajo, ampak samo vetrove, ki prihajajo s teritorija, ki nosi politično ime »hrvaško«. — Torej so tudi »venti schiavi« vetrovi, ki prihajajo iz dežele, ki nosi ime »Schiavonia«. To pa ni slovensko Primorje in tudi ne Trst in Istra.

Dante je smatral slovensko Primorje, Trst in Istro za italijanske pokrajine, ker so bile v italijanski oblasti.¹⁾ To je razvidno iz onega mesta v devetem spevu Pekla, kjer omenja mesta Pole. Vetrov iz teh krajev ne bi bil imenoval slovanskih. Verjetno pa je, da je tudi Kranjsko smatral za del Italije, ker je bila takrat deloma pod oblastjo goriških grofov, deloma pod vlado nemških Avstrijcev. Na hrvaški in dalmatinski celini pa je takrat vladala rodbina Šubičev. Ta zemljišča so bila sicer spojena z ogrsko državo, ali Hrvaška je bila faktično nekaka samostojna država, ki se je po pravici imenovala slovanska po jeziku ne samo prostega naroda, nego tudi vladajočih krogov. Priliko, seznaniti se z burjo hrvaškega Primorja, pa je imel Dante ne samo ob svojem bivanju v Poli, nego tudi tedaj, ko je bival v Ravenni pri Guidu Polen-

¹⁾ Živo prosvedujemo, da bi se ta činjenica od strani naših nasprotnikov uporabljala v politične svrhe.

tanskem, kamor prihaja burja direktno s hrvaškega Primorja, pa tudi inace sploh na italijanskih tleh takraj Apenina.

5.

V devetnajstem spevu Raja govori Dante o kraljih, ki bodo na sodnji dan odgovor dajali zaradi svojih zločinstev. Stihi 139.—141. tega speva slovejo tako-le:

»E quel di Portogallo e di Norvegia
Li si consoceranno, e quel di Rascia
Che mal ha visto il conio di Vinegia.«

Tam se bodo spoznali [kralji] portugalski, norveški in raški, ki je zaznal za beneški kov sebi v nesrečo, [ker bo moral na sodnji dan odgovor dajati za krivotvorjenje novcev].

Rascia je bilo latinsko ime Srbije v srednjem veku. Srbski se je dežela imenovala Raška po reki istega imena. Ob tej reki so zgradili Srbi mesto Račo tamkaj, kjer je sedaj Novi Pazar; v njem je stoloval veliki župan srbski, in temu so bili vsaj imenoma podložni različni župani. Odtod so se Srbi nazivali Rašani. V 12. veku so ustanovili tamkaj Nemanjići srbsko ali raško državo ter si naredili ime kraljev Raške in Primorja. Ko so se naselili Srbi na ogrskem zemljišču, so prinesli to ime s seboj, in zato Nemci in Magjari še dandanes imenujejo Srbe pravoslavne vere Race.

Kraj, ki ga ima Dante na navedenem mestu v mislih, je srbski kralj Uroš II. Milutin, ki je vladal od l. 1282.—1321. O njem pravi ruski zgodovinar Majkov, da ni mnogo izbiral med sredstvi, nego da mu je bilo v sredini med tremi silnimi sosedi: Ogrci, Grki in Bolgari le do tega, da pribavi Srbiji silo, ugled in mir. Kjer ni pomogla hrabrost, se je lotil lokavstva, rodbinskih zvez, spletek, denarja in ponižanja. Vsa ta sredstva so mu rabila v korist države. On je bil prvi srbski vladar, ki je koval zlate novce. O tej priliki je ponarejal beneške, ki so imeli tedaj posebno ceno ter priljubljenost, tako da se je leta 1287. pritožila beneška republika s posebnim poslanstvom. Philaethes (saksonski kralj Ivan) navaja v svojem prevodu Nebeške komedije (Leipzig 1839—1849) v komentarju sklep beneške vlade iz l. 1282., ki priča, da so se v Srbiji že pred kraljem Urošem II. patvarjali beneški novci. V tem latinski pisanem sklepu se naroča prijemnikom javnega denarja (ricevitori del publico denaro), da naj posebno pazijo na ponarejene novce raškega kralja, kadar jim pridejo v roke, in kadar jih dobijo, naj jih razveljavijo s tem, da v njih napravijo

urez. (Teneantur diligenter inquirere denarios regis Raxiae contrafactos nostris Venetis grossis, si ad eorum manus pervenerint, et si pervernerint, teneantur eos incidere etc.). Ker so se torej novci krivotvorili že, predno je nastopil vlado Uroš Milutin, so mislili nekateri razlagalci, da je imel Dante v mislih kralja Uroša I. Velikega, ki je prvi koval srebrne novce. To bi bilo pač mogoče. Ali, ako pomislimo, da je Uroš I. umrl že l. 1276., da je za njim vladal do l. 1282., ko so Benečani izdali gori navedeni sklep, Štefan Dragutin, povsem neznan vladar, in kar je najvažnejše, da navaja Dante o tej priliki brez izjeme samo vladarje, ki so bili njegovi sodobniki, ali, še natančneje, vladarje, ki so sedeli na prestolu l. 1300., potem ne moremo več dvomiti, da je Uroš II. oni raški kralj, katerega je imel Dante v mislih.

Manjše važnosti je, kako je Uroš II. ponarejal beneški denar. Ako čitamo »mal ha visto« il conio Vinegiano, potem bi se dalo domnevati, da je beneški denar samo ponarejal, ne pa slabši denar koval; ako pa čitamo »mal aggiustò« slabo je priredil, ali pa »mal avvisò« slabo je pogodil, potem pač ne moremo misliti, da je samo okorno ponarejal denar, nego da je bil njegov denar manjše teže in slabše splitine (Legierung).

6.

V edenintridesetem spevu Raja vodi Danteja sv. Bernard, ki pravi, da jima bode mati Božja pridobila in podelila vso milost, ker je on (sv. Bernard) ves vnet zanjo in nje verni sluga. Ko vidi Dante njegovo živo ljubezen, pravi: Raj XXX. 103—111:

»Qual è colui, che forse di Croazia
Vien a veder la Veronica nostra,
Che per l' antica fama non si sazia

Ma dice nel pensier, finche si mostra:
»Signor mio, Gesù Christo, Dio verace,
Or fu si fatta la sembianza vostra?«

Tale era io mirando la vivace
Carità di colui, che in questo mondo
Contemplando gustò di quella pace.«

Kakršen je človek, ki je prišel morebiti iz Hrvaške gledat našo Veroniko, katere se zaradi nje davne slave ne more nagledati, nego govori pri sebi, dokler se kaže prt Veronike, odkrito: »Gospod moj Jezus Kristus, pravi Bog, torej takšen je bil tvoj obraz!« takšen sem

bil tudi jaz, ko sem gledal živo ljubezen [do matere Božje] onega, ki jo je gledal že na tem svetu ter okusil mir onega sveta.

»Veronika« pomenja pravzaprav »vera icon« prava slika, in tako se je imenoval oni prt, s katerim si je Odrešenik na potu na Golgato krvavi pot otrl tako, da se je vtisnil v prt njegov obraz. Pozneje je iz te besede postalo ime neke izmišljene svetnice, ki je baje ponudila Odrešeniku prt, v katerem se je odtisnila krvava slika njegovega obraza. Ta prt se kaže ob posebno imenitnih prilikah v Rimu v cerkvi sv. Petra.¹⁾ To se godi navadno drugo nedeljo po svetih Treh kraljih: Omnis terra in pa veliki petek. Ob stebrih izpod kupole so nameščene line, in na teh se prikažejo ob izvestnih delih bogoslužja svetinje na velikih drogih in ostanejo vidne nekaj časa. Ljudstvo popada na kolena ter izkazuje čast tem svetinjam, dokler zopet ne izginejo. Ta običaj je starodaven, kakor je razvidno iz besed Dantejevih.

Papež Bonifacij VIII. (od l. 1294. do 1303.), ki je z nečuveno prevzetnostjo spajal silno lakomnost po svetnem blagu, in katerega zato Dante namešča v Peklu v oni oddelek, kjer trpe muke simonisti, t. j. ljudje, ki cerkveno dostojanstvo zlorabljajo v lastno korist, je prvi uvedel l. 1300. jubilejsko leto ter je obečal velike odpustke romarjem, ki bi prišli v Rim. Zgodovinar Giovanni Villani piše v svoji kroniki florentinski, da se je takrat kazal gori imenovani prt v uteho kristjanov vsak petek in vsak praznik. Umevno je, da je o tej priliki prihajala ogromna množica ljudi v Rim od vseh vetrov, koderkoli so prebivali kristjani. Zakaj pa je imenoval Dante med narodi, ki so prihajali v Rim gledat prt sv. Veronike, baš Hrvate? To nam postane jasno, ako pomislimo, da so bili Hrvatje tedaj oni narod, ki je bil najskrajnejši privrženec rimske vere na iztoku, ki se je zaradi ugodne morske zveze z Italijo v precejšnjem številu udeležil romanja, tako da so hrvaški romarji po svojem številu obudili pozornost Rimljanov in Italijanov sploh. Ni dvojbe, da se je udeležilo romanja še mnogo večje število Španjcev, Francozov, Nemcev, Angležev. Zakaj pa teh ni imenoval Dante? To nam postane umevno, ako uvažimo, da je hotel Dante prikazati vtisk, katerega je napravila podoba Odrešenikova na prtju Veronike na pripadnike daljne, malo znane, v oni dobi težko pristopne in surove dežele.

¹⁾ Ker je bil prt trikrat pregaujen, so se napravili trije odtiski Kristusovega obraza; od teh je ostal eden v Jeruzalemu, druga dva sta prišla v Rim in Jaen v Hispaniji. Sicer pa se hvali še kakih deset drugih mest, da imajo potni prt Veronike.

Komentar »Ottimo« (najboljši) pristavlja besedam »di Croazia« to-le tolmačenje: »Di Schiavonia, gente salvatica e scostumata nella riviera del mare Adriatico, viene vedere per la quaresima a Roma il Sudario« ecc. — »Iz Hrvaške, iz Slavonije prihaja divje in surovo ljudstvo na obali Jadranskega morja ob štiridesetdanskem postu v Rim gledat potni prt« itd. Te besede svedočijo, da so tudi inače Hrvatje često dohajali v Rim pomolit se sv. prtju. Posebno znamenite pa so te besede, ker pričajo, da so Italijani imenovali hrvaško Primorje »Slavonijo«, njega ljudstvo pa »slovansko«, kakor je tudi samo nazivalo svoj jezik. Tudi imenitni geograf arabski Abu Abdallah Mohamed aš šerif al Edrisi (1100—1165) omenja Hrvaške ter jo imenuje Slavonijo. Pripoveduje namreč v svojem zemljepisu, da sta za poslednjim morskim mestom Lovrano deželi Dalmásiah (Dalmacija) in Sçalawniah (Slavonija t. j. Hrvaška). Iz njih pa tudi lahko posnamemo, da so »venti schiavi«, o katerih smo govorili v 4. poglavju, burja, ki prihaja s hrvaških pogorij.



Če se mrtvi prebudimo . . .

Dramatičen epilog v 3 dejanjih.

Spisal Henrik Ibsen. Poroča E. K.



iharna pohvala — energičen protest . . . to je že dolgo redni uspeh vsakega Ibsenovega dela. Karakteristikon genija . . . Navdušeni pristaši se zbirajo v enem, odločni nasprotniki v drugem taboru, sodba pa je navadno enostranska, bodisi absolutno priznavanje, bodisi istotako odklanjanje. To je bilo opaziti tudi ob priliki premijer najnovejšega njegovega dela: »Če se mrtvi prebudimo«. Kritičarji raznih šol in struj so delo secirali, analizovali, komentirali, iskali so v njem tisoč simbolov in misterij, grajali so in hvalili, in naposled se jim je posrečilo, tako pomešati pojme, da ni nihče mogel razumeti niti Ibsena niti dela njegovega. Edina rešitev iz zagate, ki so vanjo razni kritičarji nagnali pridnega bralca, je končno v kreпки emancipaciji od vseh komentarjev. Človek mora čisto pozabiti vse umetne tolmače in z naivnim duhom sam čitati stvar. Tedaj, pa spozna, da najnovejše delo velikega Skandinavca le ni tako zamotano, kakor so je neštvelni interpreti hoteli prikazati.

Privadili smo se Ibsenovi ekonomiji tako, da vemo, da vsaka beseda v njegovih spisih nekaj pomeni. A to spoznanje ima tudi slabo posledico, da iščemo kaj radi v besedah in stavkih večjega in globočjega pomena, nego je treba. Tako se je razvila cela literatura že o oznaki, ki jo je Ibsen dal svojemu delu: »Dramatičen epilog«. Kaj naj to pomeni? — so vprašali literarni pismarji, pa so iztuhtali, da je Ibsen s tem delom hotel zaključiti ciklus svojih mističnih dram. No, to je očitna pomota, kajti oznaka »epiloga« je opravičena s tem, da je dejanje, ki se izvrši v teh treh aktih, ne le posledica prejšnje dispozicije, temveč prejšnjih dogodkov — nekako posthumno dejanje. Ta drama ima svoje korenine v drugi, pač nenapisani drami, ki se je pred leti izvršila. In tako je to, kar se sedaj zgodi, res nekakšen epilog.

Profesor Rubek je kipar; bil je umetnik z dušo in s telesom, s a m o umetnik. Hotel je izklesati kip »Vstajenje«; iskal je primerne- nega modela za žensko figuro, ki naj bi prikazovala resurekcijo, in našel je dekle — Ireno — ki se je popolnoma podala njegovim umetniškim zahtevam. To je bilo krasno bitje vroče krvi, ali Rubek je videl samo personifikacijo svojega umetniškega hrepenenja v njem. Bil je mlad; tudi njegovi živci so včasih zatrepetali — ali bil je umetnik, navdušen in malce praznoveren. »Ako bi se je bil dotaknil, bi bile njegove misli postale nesvete, in on ne bi bil mogel dokončati svojega dela.« Irena pa je bila izmed onih čudnih žen, ki tajno z vso močjo hrepene, ki trepetaje pričakujejo trenutka, ko se jim bode mož približal, da utrga pomladni cvet, a ki bi bile zmožne, isti hip ubiti pričakovanega. Bila mu je model in samo model, ali neprenehoma je upala, da se ji Rubek približa ne le kot umetnik, temveč tudi kot mož. A to se ni zgodilo. In ko je bil kip dovršen — »najino dete« ga je Irena imenovala — je model izginil brez sledu. Njeno žensko hrepenenje je ostalo neizpolnjeno, v srcu ji je počila struna — umrla je, umrla v tem zmislu, da se je gonila po svetu brez svoje prejšnje duše. Tisto mogočno plemenito koprnenje njenega ženstva se je izvršlo v surovo ekspanziranje nagega telesa, in abnormalnost njenega bitja se je v praznih, mašinskih pustolovščinah še bolj potencirala. Po chantantih je razstavljal svojo nagoto, ne da bi kaj čutila pri tem; vzela je nekega ameriškega diplomata, ki se je radi nje ubil; potem se je oženila z nekim Rusom, posestnikom zlatih rudokopov, ki ga je baje ubila (to je očitno njena priljubljena metafora; odkar se ji je zazdelo, da je sama živ mrlič, govori vedno o smrti in moritvi).

Ali tudi v Rubekovi duši se je nekaj izpremenilo. Njegov kip ga je proslavil po vseh deželah, ostal pa je edino njegovo pravo delo. Odkar je Irena odšla, ni bil več zmožen umetniškega ustvarjanja. Izdeloval je portrete po rokodelsko. Mučil ga je spomin na Ireno, in iz idealno navdušenega umetnika je postal mizantrop; narava se je maščevala, ker jo je hotel po sili zatajiti. Tudi v njem je nekaj mrtvega. No, njegovo ime je slavno, in za portrete, v katerih vidi on, česar drugi ne vidijo: poštene, častite konjske glave, nerodne oslovske gobce, pasje lobanje z visečimi ušesi in z nizkim čelom . . . za te portrete mu plačujejo ogromne vsote. In ko je imel vsega dosti, se je oženil. Toda zakonsko življenje ni moglo obuditi v njem tega, kar je bilo mrtvo. Otrok ni imel, s svojo ženo je bil neprenehoma skupaj . . . vsej nezadovoljnosti s samim seboj se je pridružilo še dolgočasje. Trpel je Rubek, trpela pa je tudi njegova soproga, ki je našla v njem ostanek umetnika, človeka slavnega imena, lastnika velikega premoženja, ne pa moža, kakršnega so njene primitivne želje želele. Tudi ona je vsaj napol mrlič . . .

To je bila stara drama. Kratke ali vseskozi karakteristične poteze nam jo naslikajo z vso plastiko. In sedaj pride epilog.

Rubek in njegova soproga Maja sta se izza daljših potovanj vrnila v svojo severno domovino. Najdemo ju v nekem kopališču, kjer se grozno dolgočasita, pa si tudi povesta, da sta prevarjena. Upala sta, da najdeta v domovini, česar sta po svetu iskala zaman. Ali tudi tu je vse izpremenjeno . . . ali pa sta se samo ona tako izpremenila? Bližnje dni se nameravata popeljati po morju, da preteče čas. Toda nekaj nenadnega jima prekrži načrt. V družbi se pojavi lovec Ulfheim, neotesan človek, napol divjak, ki občuje samo z živalimi, a prezira in sovraži ljudi. Ta barbar, ki »ni na njem niti sledu umetnika,« naredi na Majo globok vtis. On jo vabi, naj gre z njim v gorovje na lov. Maja sluti življenje, elementarno, nebrzdano življenje, in takoj je pripravljena spremiti divjaka. Rubek ji ne brani. Tudi on se je premislil ter pojde v gorovje, a ne na morje. Sestal se je namreč — z Ireno. Ko je bila še njegov model, ji je bil nekdanj obljudil, da jo popelje na najvišjo goro in ji pokaže vse krasote sveta. Sedaj, ko sta se nenadno sešla . . . dvoje mrličev, spomni ga ona njegove nekdanje obljube . . . Ako bi sedaj moglo biti, česar takrat ni bilo . . . ?

V tem, ko je Ulfheim Maji pokazoval pse, »svoje najboljše prijatelje,« sta si Irena in Rubek vse povedala. On ji naznani, da se namerava s svojo ženo popeljati po morju, Irena pa ga pogleda,

skoro neopazno se nasmehlja in zašepeta: Pojdi rajši v gorovje. Tako visoko, kolikor le moreš: više — vedno više, Arnold.

Rubek (z napetim pričakovanjem): Ali si ti namenjena tja gori?

Irena: Bi li imel dovolj poguma, da bi bil še enkrat z menoj skupaj?

Rubek (negotov; bori se sam s seboj): Ako bi to mogla — ako bi mogla —!

Irena: Zakaj da bi ne mogli, kar hočemo? (Pogleda ga in prosoče, s sklop-ljenimi rokami šepče): Pridi, pridi, Arnold! Pridi gori k meni! . . .

Mrliči se bude.

Irena je Rubeku povedala, da je mrtva od tistega časa, ko ga je zapustila. Rubek se v drugem dejanju pogovarja z Majo:

Rubek: »Vstajenja dan« je šel v svet in prinesel mi je slave — in vse ostale krasote. (Topleje.) Ali jaz sam nisem več ljubil svojega lastnega dela. In izpred vencev in kadila ljudi bi bil najrajši z gnusom in obupom pobegniti v najtemnejše gozdove. (Pogleda jo.) No, saj ti čitaš misli — ali moreš uganiti, česa sem se takrat domislil?

Maja (prezirno). O da — izdelovati portretna oprsja gospodov in gospa.

Rubek (kima): Da, po naročilu. Z živalskimi kremžami izza krink. Te so dobili zastonj — povrh, razumeš? (Smehljaje). Ali to pravzaprav ni bilo prvo, na kar sem mislil.

Maja: Temveč?

Rubek (resno): Ves ta umetniški poklic in vse to umetniško delovanje — in vse, kar je s tem v zvezi, se mi je začelo tako temeljito prazno in votlo in nično dozdevati.

Maja: Česa pa si hotel mesto tega?

Rubek: Živeti, Maja.

Maja: Živeti?

Rubek: Da, ali ni neprimerno več vredno, živeti življenje v solnčnem blišču in v lepoti, kakor pa do konca dni v mokromrzlem brlogu ukvarjati se za žive in mrtve z ilovico in kamenjem? . . .

To so torej mrliči, ki jih Ibsen slika. In koliko jih je na svetu! Nekateri se prebude, nekateri se nikdar ne zavedo, da so mrtvi. Ali težko je vzbujenje! Maja in Rubek sta združena s čvrstimi sponami zakona, in ko bi bil samo on željen novega življenja, bi ostalo njegovo hrepenenje pusto in prazno. Pa tudi Maja koprne po užitku, ki ga doslej ni imela. Ona sama pretrga spono in povrne Rubeku svobodo. Med Rubekom in Ireno je mnogo nejasnega. Kar je obsenčilo njen duh, se ne da več pregnati. Kakor dijakonisa, ki ji je kot nekak duševni in telesni varuh neprenehoma za petami, ji sledi povsod senca izgubljenega življenja, v srcu ji polje prevarjena nada žene, iz oči pa ji vre svit blaznosti. Rada bi zopet oživela, ali ona ne veruje, da je mogoče.

Maja, ta enostavna žena, ki ne komplicira svoje želje za življenjem z nobenimi sekundarnimi afekti, najde veliko lažje svojo pot.

Ona in Ulfheim . . . pa svoboda in brezbržnost, v nižavi, kjer je varno; — ko se spuščajo megle po gorovju, jo ubereta doli, kjer bodeta brez strahu uživala — živela. Rubek in Irena pa vpirata oči v višave, on še vedno umetniška duša, sedaj prerrojena, ona blazna, spominjajoča se njegove obljube, da jo popelje na najvišjo goro in ji pokaže vse krasote sveta — skupaj hočeta prodreti megle, on, ker hoče v solnčni bleščobi živeti z njo, ona (ki se je za hip odtegnila nadzorstvu dijakonise), ker hoče tam gori videti, kako leži vse življenje na mrtvaški postelji . . . Skozi megle — doli je Maja dospela s svojim divjim lovcem in v nižavah prepeva, da je svobodna; — gori se dvigata Irena in Rubek, ali tam gori se utrga plaz snega in ju pokoplje . . . Vzbudila sta se za skupno smrt. Prepozno pride dijakonisa; samo »pax vobiscum« jima še lahko zaželi . . .

Ne da se reči, da je tudi v tej drami dosti mistične simbolistike, katere smo sploh že vajeni v novejših Ibsenovih delih. Ali kdor ji ne podtika nalašč zamotanih problemov, mora priznati, da je to jako umljiva simbolistika. Kontrast izmed višave, ki najdeta na njej Rubek in Irena smrt, in izmed nižave, kjer Maja oživi v Ulfheimovi družbi, je tako umljiv, da ni treba nobenega komentarja. In merito ni hotel Ibsen ničesar drugega kakor naslikati nekoliko tipov iz sodobne družbe, ki se v njej tako lahko izgube naravna življenska pota, kakor so jih izgubili Rubek, Irena in Maja. Značaji, dasi ne »normalni«, so vendar popolnoma naravni, realistični, a da se jim lože veruje, treba tudi pomisliti, da severni ljudje nekoliko drugače mislijo in čuvstvujejo nego mi. Da sta Maja in Ulfheim najbolj jasno očitana, je umevno; saj sta najmanj komplicirana značaja. Pa tudi v Rubeku ni nič nejasnega, — mislim, da je to razvidno iz kratke reprodukcije vsebine. Najbolj zamotani problem nahajamo pač v Ireni. Zdi se mi, da je ključ njene duše najti v drugem dejanju. Rubek jo izprašuje, zakaj ga je takrat zapustila. Vpraša jo, ali ni morda radi koga drugega odšla.

Irena: Ali ni moglo biti tudi zaradi tebe, Arnold?

Rubek (jo nesigurno pogleda): Ne razumem te — ?

Irena: Ko sem ti bila služila z dušo in telesom — in ko je kip bil gotov — najin otrok, kakor si ga imenoval — tedaj sem ti položila svojo najdražjo žrtev pred noge — sama sebe sem izbrisala za vse čase.

Rubek (s sklonjeno glavo): In s tem si moje življenje naredila pusto.

Irena (nagloma vzkipevša): Prav to sem hotela. Nič več naj bi se ti ne posrečilo, nič več — odkar si ustvaril najino edino dete.

Rubek: Ali te je ljubosumnost obvladala?

Irena (hladno): Menda sovraštvo.

Rubek: Sovrašтво? Napram meni?

Irena (zopet razburjena): Da, napram tebi — napram umetniku, ki je tako brezbrizno in brezskrbno vzel vročekrvno telo, mlado človeško življenje, ukradel mu dušo — ker je hotel ustvariti umetnino iz nje . . .

Psihologično je popolnoma umevno, da tako sovrašтво lahko človeku pamet zmeša. In Irena je blazna od tistega časa. Jasno ji je ostalo samo spominjanje na izgubljeno življenje, vse drugo se ji meša nekako aforistično po glavi. In ko se zopet snide z Rubekom, mu ne more več prinesiti tiste sreče, ki jo je on pričakoval. Takrat je on ubil življenje v njej, in sedaj pogubi ona sebe z njim.

Težko je poročati o Ibsenovih dramah sploh, »Če se mrtvi prebudimo« pa zadaje zlasti velike težave, ker je vsak prizor, vsaka beseda važna. Celo kdor čita drame, bo težko dobil popoln vtis, ki je mogoč samo na odru. Seveda je tudi treba, da pridejo uloge v prave roke, in tudi dobri umetniki potrebujejo dosti pridnega dela in temeljite študije, da ustvarijo prave tipe. Menda se zgodi, da vidimo to zanimivo delo tudi še na našem odru.



Tolstoj in njegov roman „Vstajenje“.

Spisal Ivan Prijatelj.

(Dalje.)



očiščevanjem od družabnih predsodkov komilfotnosti pa se pričinja v Tolstem tudi — moralno samoizpopolnjevanje. Mladi Tolstoj je moral globoko občutiti silo moralnega človeka in odtrganost, nemoč npravstvene propalnice, predno je postavil npravnost na najvišji svetlik svojih ciljev. In ravno tu je imel »petit monstre de perfection« — kakor nazivlje mati Nehljudova v »Mladosti« — največje boje s svojo vzgojo, s komilfotnostjo in družbo. Tolstega narava ni zahtevala novega načina življenja, v teh pogojih se je bila razvila in v teh je živela. A vzbujala se je v njem duša, in hudo ji je bilo, ker je videla v njem strašne praznote. Tolstoj je užival in — dvomil. In čim bolj je užival, tem bolj je dvomil. Sredi teh dvomov pa si je sestavljal nov svet; ljudi, vzrasle iz njegovega truda visoko nad neresnico takratnega sveta, ljudi, živeče ono življenje, katero je on samo sanjal z bridko zavestjo in boleznim iztezanjem rok po njega

čistih užitek. Ali njega ljudje niso samo sintetični proizvodi pisatelja in njegovih platonskih idej. Tolstoj jih preveč ljubi, preveč so njegovi, da bi bili samo poosebljeni, njemu nedosežni vzori. Njegovi junaki sanjajo čisto navadne sanje smrtnikov: otroci po otroško, možje po možko. Irtenjev si sestavlja pravila življenja, ki jih vedno prestopa, prav kakor Tolstoj. Mladič sanjari o svoji bodočnosti, sanja o čisto navadnih stvareh: o telovadbi, kako bo vzdigoval vsak dan več, vsak dan več, naposled kar 4 pude naenkrat, v vsaki roki 4 pude! In močnejši bo nego vsi v hiši. »Potem pa naj se predrzne kdo razžaliti me ali nespoštljivo črhni o njej — zgrabim ga tako-lepo za prsi, ga vzdignem za dva aršina od zemlje z eno samo roko in ga za hip podržim, da okusi mojo moč, potem pa ga počasi spustim: no pravzaprav to menda ni lepo: — ne, ne, saj mu ne bom delal sile, a dokazal mu pa bom, da jaz . . .«

To so sanje, ki jih sanjajo povsem realni ljudje. Tolstoj pravi v osebi Irtenjeva: »Prepričan sem, da bom starec sedemdesetih let, če mi jih je toliko odmerjenih, prav tako nemogoče in otroško sanjaril kakor takrat. Sanjaril bom o neki prekrasni Mariji, ki se bo zaljubila vame, brezzobega starca, o tem, kako bo moj slaboumni sin hkrati postal minister vsled kateregakoli nenavadnega slučaja, ali o tem, kako bom naenkrat izgubil milijone . . .« Da, to je detinstvo vseh dob našega sveta, tako sanja in se prevarja človeštvo do groba, tako je sanjal tudi Tolstoj dolgo vrsto let. A on z zavestjo in bolestjo v duši, da so to sanje.

Toda ne samo s temi sanjami realnega sveta je polnil Tolstoj glave svojih junakov, on jim je znal praviti tudi pravljice, pravljice — novega življenja, tako težkega kakor kesanje, pa tako lepega kakor lirična pesem. In v resnici se mi zdi lirična pesem, glas po izgubljenem raju ona nenavadna, heroična želja njegovih junakov po izpopolnjevanju in dušni čistosti. Tak junak iz novega sveta Tolstega želja in hrepenenj je Nehljudov, ta »čudoviti Mitja« ali »petit monstre de perfection.« Vanj vliva mladi Tolstoj energijo čistosti, katere nedostatek je on tako grenko pogrešal pri svojih neprestanih dušnih bojih. »Njegov obraz je dobival tako originalen in energičen značaj od ozkih, blestečih oči in sedaj strogega, sedaj otroško-nedoločljivega smeha, da ga ni bilo mogoče prezreti.« Ta »čudoviti Mitja« zastopa prvi klic Tolstega proti poživljenju človeka. Kdo bi si bil tačas mislil, da bo njegov naslednik Pozdnišev, junak »Kreutzerjeve sonate«? Najbrž sam Tolstoj ne.

Irtenjev pravi: »Prijateljstvo z Dimitrijem (Nehljudovim) mi je odkrilo nov pogled na življenje, na njega namen in način.« Dimitrij ga je pridobil za neko čisto novo vero — da je »namen človeka težnja po npravstvenem izpopolnjevanju in da je to izpopolnjevanje lahko, možno in večno.«

Zanimiv je prizor, ki nam kaže Nehljudova kot propovednika te vere in obenem kot navdušenega prvega vernika te prve vere Tolstega: Nehljudov ne pije šampanjca, tudi ne igra, češ, da je to glupo. Ko pa prebije njegov varovanec in prijatelj Nikolaj maturo, gre drage volje praznovat to slavnost v gostilno obenem s starejšim Nikolajevim bratom in njegovim prijateljem adjutantom Dubkovim. Pomenljiv je prepir, ki nastane med Nehljudovim in Dubkovim zavoljo mladega abiturienta.

»Alo, poslušajte, gospoda,« je rekel Dubkov, »po gostiji je treba »diplomata« (tako so šaljivo imenovali mladega Nikolaja) vzeti v roke. Pojdemo k tetki z njim, kajne . . . tam bomo že uravnali zanj vse potrebno.«

»Saj veš, da Nehljudov ne pojde,« je rekel Volodja (brat Nikolajev).

»Neznosna tercijska! Ti si neznosna tercijska,« je dejal Dubkov Nehljudovu, »Pojdi no enkrat z nami, boš videl, da je tetka imenitna dama.«

»Jaz ne grem. Pa ne samo jaz. Tudi njega ne pustim,« je odvrnil Dimitrij in zardel.

»Koga? Diplomata? Saj ti greš rad, diplomat, ali ne? Le poglej ga, kako se mu je zasvetil obraz, ko smo samo omenili tetko.«

»Ne, držati ga ne morem,« je pristavil Dimitrij, »vstajaje z mesta, in pričel hoditi po sobi, ne oziraje se name, »ampak odsvetujem mu, in ne želim, da bi šel. On ni več otrok, in če hoče, gre lahko sam, brez vas. Tebe pa bi moralo biti sram, Dubkov; ker ti delaš slabo, pa hočeš, da bi tudi drugi delali tako.«

»Ali je to kaj slabega,« je rekel Dubkov, namigujoč Volodji, »če sem vas vse skupaj povabil k tetki na čašo čaja? No, če ti je neprijetno, pa naj bo. Greva pa sama z Volodjo. Volodja greš?«

»Mhm, mhm,« je pritrdil Volodja, »greva, potlej pa pojdeva k meni in bova igrala piket.«

»Kaj, ali hočeš iti z njima, ali ne?« je rekel Dimitrij, pristopivši k meni.

»Ne,« sem rekel, vstajaje z divana, da bi mu napravil prostor, da bi sedel poleg mene. Jaz tako in tako nočem: če mi pa ti

odsvetuješ, potem pa za nevemkaj ne grem. Ne,« pristavil sem nato, »ne govoril bi resnice, če bi rekel, da me ne mika iti z njima; a jaz sem vesel, da ne grem . . .«

»In prav imaš,« je dejal Dimitrij, »živi po svoje in nikoli ne pleši, kakor ti bodo drugi piskali. To je najboljše.«

Tu imamo prve glasove Tolstega nove vere, obenem pa so to one nebeške pravljičice, ki si jih je pravil štiriindvajsetletni mladenič, ko je iz mladostnih spominov slikal podobo Irtenjeva. In takrat je občutil britkejšo nego kdaj poprej, da prave, polne mladosti nikoli ni živel. Nikoli ni sebe iskal v okolici, katero je opazoval, in nikoli v sebi stvari, ki so mu prvič stopale pred oči: nikoli se ni opijal ob liriki detinstva. Vzgoja ga je takorekoč iz zibelke vrgla iz pravega otroškega milieja v suhi, odreveneli »comme il faut«. Vse, kar je bilo bujno, razkošno, sveže in kipeče otročjega v njem, se je moralo prezgodaj obleteti, in dete je pričelo filozofirati, in seveda z naočniki skepticizma. Ta ga je bil pripravil »skoro do blaznosti.« »Predstavljal sem si, da ni razen mene nikogar in ničesar na svetu, da stvari niso stvari, ampak predstave, ki se samo takrat prikažejo, kadar si jih jaz pokličem pred oči, ki pa precej izginjajo, če neham misliti nanje . . . Bili so časi, ko sem pod vplivom te »fiksne ideje« zašel v tako duševno zamotanost, da sem se včasih hitro ozrl, meneč, da me bo tam, kjer me ni bilo, presenetil »nič« . . .« Tako je mislilo dete, kadar se ni lovilo v kolobarju: »mislim, kaj mislim . . .«, kakor se lovi kuže za rep.

Pri štiriindvajsetih letih se je zahotelo Tolstemu dihati pravljični zrak. In začel si je praviti pravljičice sam. A pravil si je take, kakršne si je mogel praviti ostareli, razočarani mladenič. Njegovo srce je bilo prazno. Vsebina pa, s katero se ga je dalo izpolniti, je morala biti — moralna, visoka, vzvišena. Tako si je ustvaril Tolstoj svoj npravstveni ideal: »namen človeka je težnja po npravstvenem izpopolnjevanju, ki je lahko, možno in večno.« To imenuje mladi Tolstoj življenje in mišljenje »zaresno« ter pristavlja: »s tem se pričnja mladeniška doba.«

Da, to je spoznal Tolstoj, in pričela se je mladeniška doba, to se pravi: Tolstoj je v mislih vedel za drugačno življenje, živel pa je tako kakor prej pod kvasom barstva in komilfortnosti. Le od časa do časa se je zavedel svojih slabosti, pregreh in napak ter pisal pravila življenja, da jih je v prvem trenutku prestopal. Tolstoj je živel lepe misli, pa slabo življenje. »Pa prišel je čas,« pravi sam, »ko so te misli s tako neizmerno silo moralnega odkritja prišle nad mojo glavo,

da sem se ustrašil, ko sem pomislil, koliko časa sem izgubil, in takoj, še tisto minuto sem bil pripravljen, te misli uživotvoriti s trdnim sklepom, nikoli več se jim ne izneveriti.«

Tolstoj je izprevidel, da ima človek lahko najboljša pravila, pa najslabše živi. Ne gre za to, da izpremeniš pojme o življenju, teh se lahko slečeš čez noč. Življenje moraš izpremeniti. A tega te ne uči nihče, ker ni še šol za izpreminjevanje življenja. Iz sebe moraš pričarati novega sebe. In ta bo čisto drugi, nego je bil dosedanji, ki ga je ustvarila v retorti mode družba. Zdi se mi, da je Tolstoj imel vsaj slutnjo, neko nerazložno občutje tega spoznanja, ko je obrnil vseučilišču hrbet in se napotil v Jasno Poljano.

Kaj ga je gnalo iz mesta na deželo, od znanosti med neuke kmete? Protest proti družbi z vso njeno kulturo, od katere je upal vsega, pa mu ni dala ničesar. Tolstoj je zapadel usodi slovanske inteligence — postal je skitalec. Iz mladih let so mu tako sladko govorili spomini preprostih, po stanu najnižjih ljudi. Samo na nje so se mu vzbujali lepi spomini. In šel je za njimi, za temi dobrimi ljudmi.

Kar je doživel med temi dobrimi ljudmi, nam je popisal pozneje v krasnem odlomku »Vlastelinovo jutro«.

Njegov junak se zopet imenuje Nehljudov. Dijak je in sicer v tretjem letniku moskovskega vseučilišča. Kar mu šine v glavo, da bi pustil študije in se posvetil svojim kmetom. V jeseni se usede in piše svoji tetki, ki jo je imel za najboljšo prijateljico in najgenialnejšo žensko, da bo ostal na deželi in živel samo za svoje kmete, češ, da bo on Bogu odgovarjal za vseh 700 duš. Ali naj jih iz naslad in častihlepnosti ostavi v pogubi? Za to mu tudi ni treba kandidatske diplome. Tetka mu odgovori med drugim tudi naslednje:

»Tvoje pismo, ljubi Dimitrij, mi ni dokazalo nič drugega, kakor da imaš jako dobro srce, o čemer pa nisem nikoli dvomila. Toda, ljubček moj, naše dobre lastnosti nam v življenju več škodijo nego slabe . . . Ti si se vselej želel delati originalnega, a tvoja originalnost ni nič drugega nego nepotrebno samoljubje.«

Tako je pisala barska tetka — barskemu Nehljudovu. V resnici je morala biti tetka genialna, ker je tako dobro poznala Nehljudova in vso psihologijo barstva. Torej: dobre lastnosti so po njenem mnenju najbrž one, ki prihajajo iz samoljubja.

Ali tetka je vedela še več; vedela je, da te lastnosti človeku bolj škodijo nego slabe. Mora se reči, da ta Nehljudova tetka res ni bila povsem navadna dama. — A Nehljudov tega ni vedel, kar je

vedela tetka. On je vedel manj in slutil več nego ona. Vedel je manj, ker ni poznal sebe in kmetov. Sebe ni poznal, ker je mislil, da se gre samo med kmete in se postane iz komilfotnega »barina« drug človek. Kmetov pa tudi ni poznal, drugače bi ne bil pravil kmetom: »Jaz sem vam govoril na prvem shodu, da sem se naselil v vasi, da posvetim vse svoje življenje vam: da sem pripravljen vse izgubiti, da bi le vi bili zadovoljni in srečni — in pri Bogu, da bom držal besedo!« Ko bi bil Nehljudov poznal kmete, bi bil vedel, da tako govorjenje ne more vzbuditi zaupanja v nikomer, zlasti pa ne v ruskem človeku, ki ne ljubi besed, ampak dejanja, ki nima rad izlivov čustev, naj bi bila še tako lepa. Njegova tetka je to vedela, a si ni delala vesti iz tega, zato tudi ni iskala novega razmerja med gospodujočim barstvom in služječimi kmeti. Izboljšanje stanja kmetov je zato ni vznemirjalo. »Revščina nekaterih kmetov je neobhodno potrebno zlo,« je pisala Nehljudovu. In s svojega barskega stališča je govorila resnico. Zato je vedela več nego Nehljudov. A Nehljudov je slutil več, zato ker je slutil novo razmerje med barstvom in kmeti. To novo razmerje pa je bilo zanj še daleč za gorami. Ko bi ga bil on spoznal in ne samo zaslutil, bi bil stresel s sebe ves barski kvas — sebičnost celo v dobrotljivosti, in šel bi mu bil s preprosto dušo nasproti. Ali zahtevati kaj takega od komilfotnika, ki je samo jezen na komilfotnost, ki pa še ves tiči v njej, ni mogoče. Morebiti je moral Nehljudov doživeti ono razočaranje, ki nam ga popisuje Tolstoj v »Vlastelinovem jutru«, moral je prej žrtvovati svoje krasne sanje, predno se je povsem vzbudil.

In krasen, nebeški sen je »Vlastelinovo jutro«.

Čitajmo vstop vanj!

»Navsezgodaj v jutro je vstal Nehljudov, prej nego vsi v hiši. Neki skriti, neizrazljivi zanos mladosti so mu mučno razrivali prsi. In šel je brez namena in cilja na vrt, odtod v gozd, kjer je sred majske, mogočne, sočne in pokojne prirode dolgo hodil sam, brez vsakih misli in trpel od prenapolnjenja z nekim čustvom, za katero ni imel izraza. Zdaj mu je kazala mladostna domišljija z vso prelestjo nejasnosti sladostrastni obraz ženske, in zazdelo se mu je, da je to-le ona neizrazljiva želja. No, neko drugo, višje čustvo mu je govorilo: ne to, in ga sililo, naj išče dalje. Zdaj se je njegov neizkušeni iskri um vznášal višje in višje, v sfero abstraktnega, odkrivajoč, kakor se mu je zdelo, zakone, bitja. In Nehljudov se je ponosnim naslajanjem ustavljal na teh mislih. No iznova mu je govorilo višje čustvo: ne to, in iznova ga je navajalo k iskanju in razvnevanju. Brez misli

in želj, kakor se to vselej godi po napetem delu, je legel na hrbet pod drevo in začel gledati v prozorne, jutranje oblčke, ki so bežali nad njim po globokem, neizmernem nebu. Hkrati so se mu brez vsakega vzroka zalile oči s solzami, in Bog ve, po kateri poti mu je prišla jasna misel, napolnivša mu vso dušo s podjetnostjo in naslado — misel, da je ljubezen in dobrotljivost — resnica in sreča in sicer edina resnica in edino mogoča sreča na zemlji. Višje čuvstvo ni več govorilo: ne to. Vstal je, začel sam sebi pripovedovati to misel. »Torej to je, to je!« je ponavljal z vzhitom in meril vsa svoja prejšnja prepričanja, vse pojave življenja, ob novo odkriti, kakor se mu je zdelo, povsem novi resnici. »Kakšna nezmisel vse to, kar sem znal, kar sem veroval in ljubil doslej — je pravil sam sebi: ljubezen, vdanost — to je edino resnična sreča, ki ne zavisi od slučaja!« In to je ponavljal, se smejal, mahajoč z rokami okrog sebe. Od vseh strani je primerjal to misel k življenju in potrjevalo jo je življenje in oni notranji glas, ki je govoril, da je našel — to. Občutil je čisto novo čuvstvo vesele razgretosti in zanosu. »Torej dobro moram delati, ako hočem biti srečen,« je mislil sam pri sebi, in vsa njegova bodočnost mu je vstala pred očmi: ne več nedoločna, ampak v jasnih slikah: v obliki življenja na kmetih.

(Dalje prihodnjič.)




Zunaj noč in burja . . .

Zunaj noč in burja . . .
 Soba mirna, tiha.
 Le na steni ura
 tiho niha, niha . . .

V duši moji tiho
 nihanje odmeva.
 Kakor smrti klic se
 glas mi ta dozdeva . . .

Carmen.




 Književne novosti.

Matija Kračmanov Valjavec. Poezije, izdala »Slovenska Matica«. Uredil Fr. Levce. V Ljubljani založila »Slovenska Matica«. Tiskali J. Blaznikovi nasledniki. Str. 304.

Kot nekako mašilo za tožno vrzel v lepem slovstvu ¹⁾ je po mojem mnenju porabila letos »Matica« Valjavčeve pesmi in jih tako otelá pozabnosti. Nekateri smatrajo sicer Matijo Kračmanovega Valjavca ne samo za pesnika po božji volji, temveč za pravega mojstra v nekaterih piesah. Čudno je le to, da je Valjavec v zrelejših letih sam dal slovo pesništvu, čudno je tudi, da se Valjavec ni dal izlepa pripraviti do izdave raztresenih svojih izdelkov in je »odlučil izbor svojih pjesama spremiti na novo izdanje ponajviše na Levčevo prigovarjanje.²⁾ Pa ne da bi bil Valjavec slovenski Chamisso, ki je do smrti dvomil, je li pesnik ali ni, dasi je bil vsestranski občudovan?

Predgovor se odlikuje poleg skrbno sestavljene snovi po lepem jeziku, prozornem slogu in mirni, prepričevalni besedi. Kar nam pa pri prof. Levcu posebno ugaja, je to, da nas v svojih essayih nikdar ne dolgočasi, da vedno vpleta ali zanimive dogodke ali svoje lastne lepe opazke, ki težnjo spisa podpirajo, a bralce priklepajo na spis. A navzlic temu zbirka Valjavčevih pesmi času ni primerna. Če pomislimo, kako visoko se je povzdignilo pesništvo zadnji čas v Slovencih, kako se je otreslo romanticizma in klasicizma in ubralo povsem nove struje in strune, moramo reči, da je Valjavec-pesnik danes anahronizem. Gospod urednik hvali zlasti in po vsej pravici pesnikovo narodno dikcijo in poljudni jezik. In to ni majhna prednost, zakaj meja med narodno in banalno ali trivialno dikcijo je strašno medla in prestopi jo ne vеди kdaj, komur ni od rojstva vdahnjen fini, estetiški okus. »Tica — pivka« je baje vzor basni, pisane v naivnem narodnem slogu. Mislimo, da bi se ta zares ljubka snov dala vseeno lepše in vendar poljudno opeti. In naposled, saj je mogoče, da bo pričujoča zbirka ugajala preprostemu ljudstvu, in res je, da potemtakem gre Valjavcu v tem pogledu veliko priznanje, ali s stališča današnje poezije sodimo, da ne bo naslajala vsega naroda. Valjavec se je kot štiriindvajsetletni mladenič olevil pesniškega navdušenja in je na folkloristiškem, pozneje na filološkem polju začel svojemu in hrvaškemu narodu več koristiti, nego mu je

¹⁾ Noče nam v glavo, zakaj »Matica« ni kupila Krsnikovih spisov. Ugovor, da so baje dediči zahtevali previsok honorar, ne more veljati. Če si je upal kupiti Krsnikove spise privaten založnik, ki ima menda manj kapitala nego »Matica«, tem laže bi bila kupila te spise »Matica« sama. To bi bila pravzaprav njena dolžnost in bi bilo njej sami na korist. Njena dolžnost je, zbirati dobro literarno blago, kakor to dela »Matica Hrvatska«. Z izdajanjem krasnih Krsnikovih povesti bi si bila »Matica« pa tudi pridobila večjih simpatij in novih članov, in za več let bi bila preskrbljena z izbornim novelističnim gradivom. Nič ne pomaga tožiti, da je premalo članov. Dajte ljudem dobrih, modernih knjig! Novi naročniki pridejo potem sami od sebe!

²⁾ Uspomeni Matije Valjavca. Nekrolog. Napisao dr. Avgust Mušič. Str. 15.

koristil na pesniškem polju. Težišče njegovega delovanja sega torej v znanstvo. A vse neprecenljive zasluge te vrste nas ne morejo zaslepiti za nedostatke njegove muze. In to ocenjamo tukaj. Glavno svojo moč kot pesnik kaže v narodni epiki, rekše v legendah in basnih, izmed katerih so nekatere prav ponarodele, n. pr. »Od nebeške glorijske«, »Ovsenjak«, »Tica-pivka«. Zato se nam zdi, da bi bila »družba sv. Mohorja« veliko bolj poklicana izdati njegove izbrane pesmi ali da bi bila vsaj nekatere prijavila v »Večernica« ali v »Koledarju« nego »Matica Slovenska«, ki je namenjena o mikanemu občinstvu. Kaj se naposled velika večina Mohorjanov meni, ali in kdaj je bila kaka pesem že priobčena! Filologa se je pokazal Valjavec že s tem, ko mu je bilo v poznejši dobi žal svojih nečistih rim. Saj rime niso nikakšen integrirajoč del poezije ter pospešujejo samo zvonkost in takt. Ko bi vsak končni glasnik v vrsti pesniku deli na tehtnico, kam bi pa prišli? Šestomere je delal Valjavec zelo spretno, a za našo dobo heksametri sploh niso prebavni. Med najboljša njegova pesniška dela se lahko prišteva »Vojska z volkom in psom« (v tej zbirki naslovljeno: »Volk in pes«), ki v marsičem spominja na Homerjevo »Batrachomiomachio«.¹⁾

Tudi »Hrvatska Matica« izdaje včas pešemske zbirke starejših pisateljev, a ti so vendarle vseskozi leposlovci, dasi niso zmerom korifeje.

A. Medved.

F. V. Krejčič: Kako se razvijao moderni svetovni nazor. Prevedeno iz »Lidove knihovny«. Prag. 1900. Izdavač Šmeral. Radnička knjigotiskara.

Drobna brošurica, pa zlata vredna! V njej razlaga pisatelj z jedrnatimi besedami razvoj človeške misli izza grško-rimske dobe pa do današnjih dni. Zanimiv je ta razvoj, zanimiva je ta pot, po kateri je hodil duh človeški. Tri poglavitne dobe razločujemo na tej poti: Staro, grško-rimsko »pagansko«, srednjevečno krščansko (katoliško) in pa novo. Vsaka teh treh dob je imela svoje posebno naziranje o svetu in o pomenu človeka na tem svetu.

Ideal grškega svetovnega nazora je bil harmonski, krasno razviti individualum in vseobče blagostanje njegovega naroda; ali ta nazor ni poznal obzirov na druge ljudi, ni poznal sočutja za potlačence, ni imel ljubezni za celo človeštvo. Njemu je bil človek samo svobodni državljani grški — vse drugo je bilo suženj in barbar. Ti egoistični nazori so se pri Rimljanih, ki niso imeli dovolj čuta za lepoto, še poostri. Grški svetovni nazor je bil, da se izrazimo kratko, umetniško - estetični. Do takega nazora so se mogli popeti samo nekateri izvoljenci sredi brezpravne mase; ta nazor ni stal na trdni in naravni podlagi.

Krščanstvo je zapisalo na svoj prapor bratovstvo in enakopravnost vseh ljudi; zato je bilo krščanstvo prvi mednarodni svetovni nazor. Da je moglo krščanstvo delovati na napol divje barbare, moralo se je organizirati, in ta organizacija je bila cerkev katoliška s svojim poglavarjem v Rimu. Kakor je stari Rim podjarmil celi tedanji svet pod svojo politično oblast, tako si je verski poglavar rimski podvrgel poлагoma vse narode evropske in tudi nekatere drugih delov sveta pod svojo cerkveno oblast in jim tako odprl nov nazor o svetu — krščanski (katoliški) nazor. Do popolne harmonije se je razvil ta nazor v srednjem veku. Ta nazor je bil čvrst, enoten in lepo zaokrožen in je obsegal

¹⁾ Ona vmetka o »Kračah« in »heksametrčku« bi se pa bila lahko izpustila, ker samo iluzijo močno motita.

ter uravnaval vse človeško življenje, javno in privatno. Da je mogla cerkev zavladati na svetu in ukloniti vse in najrazličnejše elemente pod svojo oblast, morala je sklepati razne kompromise s posvetnimi oblastmi. Ti kompromisi seveda niso koristili prvotnemu, evangeljskemu krščanstvu . . . Krščanski nazor je bil diametralno nasproten starogrškemu (paganskemu) svetovnemu nazoru, ker je porušil grško harmonijo (ravnovesje) med duhom in telesom. Krščanski nazor je čez vse mere poudarjal duh (dušo), a zanemarjal, preziral in ponižaval telo (materijo). Poglavitni namen človeka je krščanski nazor prenesel s tega sveta na drugi, nevidni, čeznaravni, posmrtni svet. Ves srednjevečni svetovni nazor se je opiral na verske dogme, zahteval je absolutno poslušnost in pokorščino od vsakogar ter preganjal celo s smrtnimi kaznimi vsakogar, ki se je drznil dvomiti o resničnosti njegovi. Srednji vek ni imel boljših nazorov o vsemiru, nego so jih imeli nekateri genialni grški filozofi. Ptolomajev geocentrični sistem je bil sveta, nedotakljiva resnica. Srednji vek še ne pozna znanosti, ker ne zaupa razumu. Za izomiko preprostega ljudstva se srednji vek ni dosti brigal. Fevdalstvo je bilo ljudstvu sovražno.

Ta srednjevečni svetovni nazor je precej omajala reformacija, ki je težila za tem, da osvobodi razum od slepe vere v avtoriteto in da čuva vest in prepričanje posameznikov. Reformacija je kolikor toliko pospešila svobodo znanstvenega raziskavanja na vseučiliščih evropskih.

Na jugu Evrope pa se je začela v 15. in 16. veku takozvana renesansa, ki ni nič drugega nego prepod grško-paganske umetnosti. Renesansa je bila odpor toplega življenja proti hladni in mrtvi askezi, protest vidnega, realnega sveta proti nevidnemu, nadnaravnemu, revolucija prirode proti fantaziji. In ta boj, ta duševna kriza je porodila ono divno umetnost italijansko, ki jo občudujemo še dandanes in ki je nesmrtna. In najzanimivejše je to, da so bili papeži največji pospeševalci in mecen renesansnih umetnikov . . .

V tesni zvezi s prepodom na umetniškem polju je humanizem, t. j. želja za čisto človečnostjo. Pristaši humanizma so črpali svojo moč iz staroklasičnih (paganskih) pisateljev. Humanizem ni bil direktni nasprotnik cerkve, saj je imel ravno med klerusom vseh stopinj največ gorčih pospeševalcev.

In vendar sta bila oba, renesansa in humanizem, v principu svojem nasprotnika srednjevečnega svetovnega nazora!

Duh človeški teži za spoznavanjem in ne pozna nikarih ozirov.

V osemnajstem stoletju se pojavijo prvi samostalno misleči duhovi — filozofi.

Bacon Verulamski je prvi proglasil za najvažnejše delo človeškega razuma, da proučuje prirodo z opazovanjem njenih zakonov. Prazno je bilo delo sholastikov, pravi Bacon, ki so se samo igrali z besedami. (»Denn eben, wo Begriffe fehlen, da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein«.)

Descartes (Cartesius) je postavil za izhodišče vse znanosti človeški subjekt, čeprav je veroval v Boga in čeprav je v krščanskem zmislu pripoznaval v človeku dualizem (»dušo in telo«).

Spinoza (umrl l. 1670.) je šel dalje. On ne veruje v ta dualizem, ampak je monist skozinskoz. Ves materialni in duševni svet je po nazorih Spinozovih emanacija ene in iste substancije. Besedo »Bog« rabi Spinoza v metaforskem pomenu. Bog mu je vzrok vsega, kar se javlja v vsemiru, v makrokozmu kakor mikrokozmu. Bog je svet, a svet je Bog — uči ta filozof. Vse v prirodi

se vrši po zakonih. Spinoza je prvi poskusil sestaviti poleg krščanskega svetovnega še drugi filozofski neodvisni svetovni nazor.

Oče pozitivizma in empirizma je John Locke (umrl l. 1704.).

Bolj negativnega pomena je delo Voltairjevo, ki ni sestavil nikakega novega svetovnega nazora, ampak se je le rogal zastarelim potom človeškega mišljenja.

Rousseau je pridigal povrnitev k naravi in je vplival bolj na čuvstvo nego na razum.

Deloma nasledek radikalnih filozofskih misli 18. stoletja je bila velika francoska socialno-politična revolucija, ki se je dvignila proti neutemeljenim privilegijem nekaterih stanov, ki so neusmiljeno in brutalno izkoriščali meščansko, delavsko in kmečko ljudstvo.

Znamenita filozofska osebnost je Kant, ki je v svoji slavni »kritiki čistega razuma« izkušal postaviti meje človeškemu poznanju . . .

Krejčí govori potem še o Hegelu, o romantiki, o darwinizmu, o Spencerju.

Hiperidealista filozofija nekaterih nemških filozofov, ki so hoteli a priori ustvariti neko svetovno naziranje, je premagano stališče. Že imenovani angleški filozof Spencer, ki je praznoval meseca maja svojo 80letnico, je dokazal, da se da trdno svetovno naziranje sestaviti le na podlagi empirije, na podlagi znanosti. Te znanosti so pred vsem prirodne znanosti, ki nam odkrivajo skrivne zakone prirodnih prikazni, potem znanost o življenju (biologija) ter znanost o družbi človeški (sociologija). Čim bolj se poglobljajo te znanosti, tem trdnejše in skladnejše postaja svetovno naziranje.

Toda to novo naziranje o svetu se še ni konsolidiralo, ni še edinstveno, ni še dogotovljeno, kakor je bilo n. pr. srednjevečno krščansko svetovno naziranje. Moderni človek mora srednji vek zavidati za njegovo harmonsko naziranje o svetu. Novo, na znanost oprto naziranje o svetu se šele gradi. Priprave za novo naziranje o svetu so skoro bolj negativne nego pozitivne. Duh modernega človeka se izkuša za sedaj pred vsem osvoboditi zastarelega naziranja, predno more gledati na svet in na samega sebe s svojimi, znanstvenimi očmi. Moderno svetovno naziranje stremi zlasti za tem, da se uredi družba človeška po novih načelih pravičnosti. Socializem je praktična posledica novega svetovnega naziranja.

Nietzsche, ki ga Krejčí v svoji brošuri ne omenja, kakor je moral pač z ozirom na omejeni prostor še marsikaj drugega¹⁾ izpustiti, je v svoji filozofiji nasprotnik socializma. Nietzscheju je posameznik vse, individuum je vse — družba ni nič. Nietzscheizem in socializem sta potemtakem antipoda. Ker pa je stara resnica, da se morajo skrajnosti dotikati, zato je tudi resnica, da se individuum ne sme povsem izgubiti in žrtvovati v celoti, v družbi; na drugi strani je pa tudi res, da posameznik sam zase ničesar ne opravi brez pomoči družbe. Egoizem in altruizem sta oba potrebna motorja človeškega napredka.

In na koncu konca: Tudi pri sestavljanju novega svetovnega nazora velja Darwinov zakon selekcije (izbora). Kar je dobrega, solidnega, ostane in živi dalje, morebiti v nekoliko izpremenjeni obliki kot del novega naziranja o svetu;

¹⁾ Zanimiv pojav je brez dvoma tudi tolstojizem. Tolstoj, stoječ na podlagi evangelja, hoče socialne principe Kristusovega učenja uvesti v življenje, čeprav ne priznava cerkvene avtoritete.

kar pa je nerealnega, nezdravega, to odpada kakor velo listje jeseni. Velikanski razvoj tehničnih znanosti vpliva na sestav novega naziranja o svetu.

Graditelji novega naziranja o svetu so vsi veliki mislitelji, vsi izvorni duhovi v znanosti, v književnosti in v umetnosti. In kakor je dokazano, da se v naravi tudi moč ne izgubi, tako mora biti res, da žive velike misli vsch filozofov, vseh ustanovnikov ver in vse ideje drugih misliteljev še danes, da oplojajo te misli še danes duhove k novemu preišljevanju. Tako vidimo, kako mogočno vpliva Kristusova ideja bratovstva in vseobsegajoče ljubezni na sestav socializma. Zlato seme evangelja klije dalje, četudi v nekoliko izpremenjenem zmislu . . .

Krejčijeva brošurica nam podaja in nuce zgodovino človeške misli do današnjih dni, in zato je zanimiva, čeprav ni popolna. Zgodovina pripoveduje le to, kar je za nami. Kako se bo razvijala človeška misel v prihodnosti, to moremo samo slutiti. Po premisah moremo in moramo sklepati samo toliko, da bo človek poslej gledal na svet z znanstvenega stališča. Razum bo človeštvu poslej najzanesljivejša luč v vseh vprašanih bitja. Mislimo pa, da hladni razum ne bo mogel živeti brez toplega srca, brez oživljajočega čustva, brez krilate fantazije. In zatorej bosta srce in fantazija še v prihodnje često prehitela razum. Človek se bode vkljub svojemu znanstvenemu razumu tudi v bodoče še hotel povzdigovati v čeznaravne sfere. Toplo srce in živahna fantazija pa bosta s pomočjo brata razuma tudi nadalje ustvarjala neumrjoča dela umetnosti . . .

Zakaj se takšna knjižica, kakršno je spisal Krejčí, ne izda tudi v slovenskem jeziku?

Sophophilos.

Med revijami.

Izveštija občestva arheologiji, istorii i etnografii pri imperatorskom kazanskom universitetě. Tom. XVI. vyp. 1.—2. — Ruske univerze se odlikujejo mimo univerz. drugih narodov po svojih perijodičnih izveštjih, ki pričajo o neprestanem znanstvenem delovanju vseučiliških profesorjev. Tam daleč na iztoku ob Volgi, na koncu Evrope, pred vrati Azije, sredi pisane zmesi narodnosti in ver goji znanost univerza kazanjska; ona posreduje med evropsko kulturo in azijskimi ledinami, ki so ji rodovitna tla. — Izveštja arheološko-etnografskega oddelka se bavijo pred vsem z uralskimi Baškiri, Tatari, z obvolškimi Turki Čuvaši in Čeremisi in z azijskimi Kirgizi. V prvem zvezku (6 debelih knjig izide na leto) je zanimiva razprava Katanova: »Narodnye sposoby lečeniya u Baškiry i kreščenyh Tatar Belebejevskago ujezda Ufimskoj gubernii« (Belebejev je mestece na jugoizhod od Kazanja ob Uralu); leči se po navodilih verozakonskih (islama in krščanstva) pa po izkušnji in praksi, ki se pogosto opirata na vrače. Kristjanski Tatari začno zagovarjati boleznj: »Vo imja Boga Milostivago Miloserdago«, s katerimi začenjajo vsako delo Musulmani, a končajo zagovor: »Eto ne moi slova, a zavěto Ajti i Fatimy«; kdo sta bili Ajta in Fatima, tega ne vedo, in se zato pri njihih imenih križajo — neumljiv spomin na islam. — Hvalebnaja pčsnz Dos-Hodži vč čestě sultana Kenisary Kasymova — toda na čast

kirgiškega sultana, ki je živel sredi prejšnjega stoletja — slavni pesnik je zato postal »pridvornym poetom — izvornik z ruskim prevodom in komentarjem. V drugem zvezku nahajamo Borisovo razpravo: »Arđinskyj prihod (župnija) Kozmodemovskago ujezda« (na iztok od Nižnjega Novgoroda ob Volgi). Do 1829. so bili prebivalci te pokrajine izključno finsko-turški Čeremisi; še dandanašnji je malo Rusov, ker se med Čeremisi in Rusi skrajnje redko sklepajo zakoni. Krstili so se v masi bržkone med 1740.—1745. l.; paganska imena se še nahajajo do l. 1808., zdaj ni več nobenega nekrščanskega Čeremisa; a paganske vraže so se dolgo držale; bogov so imeli 24, izmed njih polovico moških, polovico ženskih; bog groma jim je postal nazadnje Ilija prorok. Ruski znajo vsi, pa tudi njih čeremiščina je že zelo pomešana z ruščino. — Ašmarin naznanja svoj program za sestavljenje čuvaškega slovarja. — Končno naj še omenim izredno fini papir, lahko roza nadahnen, ki dela vso čast daljni kanzjski Rusiji.

Fr. J.

»Vlast!«, češki katoliški mesečnik, ki ima v vsaki številki kak referat o slovenski književnosti — ševeda prikrojen svojemu stališču — je priobčil v 4. številki XVI. l. daljši članek (str. 346.—357.) »Dvě jubileá«. (1800—1900). Literarna črta. Piše Fr. Štingl.

Prvi jubilej je Prešernov, drugi Slomščekov.

V uvodu opisuje splošne literarne razmere na Slovenskem pred nastopom Prešerna. Životopis je posnet večinoma po Stritarjevi razpravi. Govori i o Anast. Grünu, Čelakovskem, »Čbelici«, Petrarki in dr. Pesmi ocenjuje dosti podrobno. Najbolj hvali »Nezakonsko mater«, o kateri citira i Levstikovo sodbo. Očita pa pesniku, da je le »Kranjec«, ter pravi, da je »Krst pri Savici« nekaka apologija krščanskega učenja o minljivosti posvetne sreče.

Sploh pa je Štinglova sodba o Prešernovih pesmih taka-le: »Mnogo slovenskih pesnikov in pisateljev sem čital v originalu, toda odkritosrčno moram priznati, da doslej nisem pri nobenem našel tako globokih čuvstev kakor pri pesniku Prešernu . . . Umetelnost njegovih pesmi je zamašila usta obrekovalcem slovenskega jezika; celo sovražnik je moral v spoštovanju odstopiti pred pesnikom umetnikom, kateri je s tako majhnimi sredstvi ustvaril tako vzvišeno delo.«

O njegovem značaju piše: »Imel je mehko in občutljivo srce: kipelo in gorelo je v njem liki ogenj; to je bil vir njegove nesreče, pa tudi poezije. Njegova nesreča je bila, da si ni postavil lastnega ognjišča . . . Zato ne smemo preostro soditi, če vidimo pesnika iskati za svojo žalost ne zdravila, ampak omamljajočega sredstva tam, kjer se vsaj za nekaj ur pozablja vseh bolesi.«

»Prešeren ni imel ničesar od svoje domovine, a ta je imela in ima toliko od njega! Kaj mu je dalo domoljubje? Sovražstvo, preganjanje in obrekovanje, dokler je živel, po smrti pa spomenik na grob; še doslej ni našel splošnega priznanja, občne ljubezni v celem narodu. Morda se mu to nagradi letos ob stoletnici njegovega rojstva . . .«

Čehe ta članek prav dobro informira o Prešernu. Upam, da ni poslednji; kajti »Umělecká Beseda« se je na iniciativo pisateljice G. Preissove odločila, da našega velikana dostojno proslavi. A slaviti Čehi znajo . . .

Ant. Dermota.

Slovanský přehled, ročník II. číslo 8. Jaromir Borecký je prevedel več pesmi Kettejevih in Zupančičevih pod naslovom »Z nejmladší poesie slovinské«

(z Zupančičevo sliko), prof. Plešič pa objavil razpravo »Prešeren-Aškerc 1800 do 1900«, ki izvaja glavno misel: Prešeren 1800 znači nam »minulost a utrpeni, Aškerc 1900 budoucnost a činy . . . ideovým realismem ruským stali jsme se r. 1900 činyým dilem slovanstva«. —

Dne 6. in 7. junija se bo praznovala petstoletnica (jagelonske) krakovske univerze. To bo shod učenjakov različnih strok; povabljenih je 50 univerz; naši časniki doslej menda o tej svečanosti, ki prinese Poljakom obilo znanstvenih del in publikacij, niso nič poročali, pokaj pač, saj — ni v Ljubljani univerze. — Ko Sienkiewiczovo ime slavi ves izobraženi svet, zanima nas urednikov članek o tem vrednem vrstniku Tolstega, zlasti o njegovem znamenitem romanu: »Quo vadis.« *Fr. J.*

»Славянскій вѣкъ« — slowiański wiek — slovanský věk — slovanski vek — slavenski vjek — slavenski vek — славянски вѣкъ —. Всославянскій органъ. Выходитъ дважды въ мѣсяцъ. Le siècle slave. Organe biseminaire pour tous les Slaves. Das slavische Jahrhundert. Allslawische Halbmonatschrift. Вѣна. Редакторъ др. Д. Н. Вергунъ. To je naslov najnovejšega vseslovanskega časopisa, ki ga je pretekli mesec začel izdajati na Dunaju dr. D. N. Vergun. Zaglavje lista samo že naznanja in priča, da je namenjen kulturno-političnim interesom vseh Slovanov. Voditelji temu glasilo so Rusi, kar je popolnoma prav, in popolnoma odobravamo, da je ruskemu jeziku, ki ga govori najštevilnejši in najmogočnejši slovanski narod, odkazano prvenstvo. Vsi važnejši članki se bodo tiskali v ruskem jeziku, ki ga mora razumeti itak vsak izobražen Slovan. Redakcija pa bode sprejemala članke tudi v vseh drugih slovanskih narečjih, ki se bodo objavljali bodisi v originalnem jeziku ali v ruskem prevodu. Upajmo, da to novo podjetje, ustvariti za vse Slovane skupen organ, ne ostane samo poskus in da ne umrje, še predno je doživelo prvega leta. Želimo, da se list postavi na zdravo, realno podlago ter da pripomore k spoznavanju in zblizovanju slovanskih plemen . . . Da bi se list čim bolj razširil, natisnjeni so nekateri članki tudi v francoskem in nemškem jeziku. — I. zv., kateremu je ovitek okrasil v pestrih slovenskih barvah naš rojak, g. arhitekt J. Jager, ima sledečo vsebino: La question bosno-herzégovinienne et la Tripel-Alliance. — Die Vorposten des Slaventums im Westen. — Складчина. — Славянская летопись. — Франць Прешервъ. — Изъ исторіи слав. филологіи. — Критика и библиографія. — Славянскія междуособицы. — Умерло-ли славянофильство? (od urednika Verguna.) Пѣсня о соколу. — Сербія передъ торговымъ договоромъ 1903. Slovanska lečniva zřidla. Торговля сношенія Россіи съ Австро-Венгріей. — Welche Producte haben die meisten Exportchancen nach Russland? — Объявленія. — List, ki ga priporočamo zlasti tistim rojakom, ki se učé ruskega jezika, stane na leto 10 kron. Uredništva naslov: Dunaj, VIII. Bennogasse 22.



»Slovenska Talija« — kje si? Svoj čas je izdajalo dramatično društvo v Ljubljani zbirko gledaliških iger, izvirnih in iz drugih jezikov prevedenih. To je bilo takrat, ko je bila drama pri nas veliko bolj v časti nego dandanes, ko jo hoče opera skoro popolnoma izpodriniti. Nismo načelni nasprotniki opere,

pač pa smo prepričani, da je opera zaradi svoje glasbe ali še točneje: kot glasba umetnost, lepa umetnost zase. Takisto je pa tudi dramatika umetnost, in to velika umetnost zase. Dandanes vemo, da sta ti dve umetnosti pač dve umetnosti, ki nimata ničesar občega, vzajemnega med seboj. Zakaj človek je lahko velik, genialen pesnik, je lahko slaven dramatičen pesnik, ne da bi moral obenem kaj razumeti o glasbeni teoriji. Takisto pa na drugi strani ne zahtevamo od glasbenika, da bi moral biti pesnik. Redkokdaj se prigodi, da bi kdo uglasboval svoje besede, svojo pesem. Tekst stoji zase in ima svojega očeta, naprev, arija pa svojega. Saj navadno niti skladatelji oper niso zmožni, da bi napisali najslabši libretto sami. In če si kdo spiše libretto ali sam, ali si ga »naroči« kje drugje, resno književno delo libretto ni. Operni teksti ne spadajo ne v poezijo, ne v književnost, ampak služijo samo dotičnim skladateljem za »folijo«, za podlago glasbenemu umotvoru. Nihče ne gre opere poslušat zaradi teksta, ki je v tem slučaju popolnoma postranska reč.

Zato se pa še ni slišalo, da bi se kak pravi pesnik svojevoljno — če ga niso materialne skrbi prisilile — hotel ukvarjati z libretti. S tem nočem reči, da noben operni sujet nima poetičnega jedra. Poetično jedro ima marsikatera opera, ali to jedro, taka snov nista nikoli dovršeno umetniško obdelana — tako, da bi mogla stati sama zase. In če bi bila kdaj kaka snov estetično in umetniško dovršeno obdelana, potem bi že ipso facto ne mogla biti več podlaga kakšni operi. Zakaj dovršeno poetičnih tekstov skladatelji ne morejo rabiti. Tam, kjer je že pesnik sam vse in plastično povedal, tam nima skladatelj ničesar več opraviti . . .

Po tem ovinku naj se povrnem k »Slovenski Taliji«!

Dramatično društvo je svoj čas izpolnjevalo lepo narodno-kulturno delo, ko je izdajalo zbornik domačih in — večinoma — prevedenih iger.

»Slovenska Talija« je pričala, da dramatično društvo samo visoko ceni kulturni in umetniški moment dramatičnega pesništva. Knjige »Slovenske Talije« so v našem narodu vzbujale v obliki književnih darov zanimanje za dramatično umetnost samo. Na drugi strani je pa tudi slovanski in drugi, tuji svet videl iz publikacij dramatičnega društva, da Slovenec čišla in ve ceniti dramatiko.

Koliko dobrega vpliva je imela »Slovenska Talija« za privatne čitalniške odre po vsem Slovenskem! »Talija« je oskrbovala vso Slovenijo z najraznovrstnejšim repertoarjem, in s tem je dramatično društvo izpolnjevalo veliko narodno-kulturno in tudi narodno-politično dolžnost. In vsa domovina je tedanjim izdajateljem »Talije« še dandanes hvaležna. Če se ne motimo, je bil zadnji zvezek »Slovenske Talije« Funtkov libretto za »Tcharske plemiče«, ki je sam na sebi tudi brez vsake glasbe vreden, da se čita.

Zakaj je potem »Slovenska Talija« prenehala izhajati? Ali je bila kriva temu stara mizerija — premalo naročnikov? Mogoče. Gradiva gotovo ni pomanjkovalo. Od tistih dob je uprizorilo naše velezaslužno dramatično društvo že toliko in tako raznovrstnih, dobrih in manj dobrih iger, da bi bila »Talija« imela vedno dovolj gradiva.

»Ljublianski Zvon« ima kot moderna narodna revija dolžnost, da s paznimi očmi motri ves naš prosvetni razvoj; njegova naloga je, da opazuje ta razvoj, da poroča objektivno, da kritikuje nepristransko, da stavi času primerne

predloge, da vprašuje, kjer stopi pred nejasnost, in da rešuje časovna vprašanja, imajoč vedno pred očmi najvišji smoter in najplemenitejši namen: harmonski vsestranski prosvetni napredek slovenskega naroda.

In zatorej se usojamo vprašati naše dramatično društvo, če bi ne bilo umestno, da začne spet izdajati »Slovensko Talijo«.

Motivi, ki so vodili dramatično društvo svoj čas, da je izdajalo »Talijo«, so ostali pač isti še danes. Rekli bi celo, da bi imelo dramatično društvo sedaj še tehtnejši vzrok, da bi izdajalo »Talijo«. Zakaj dramatične predstave v našem novem gledališču so se pomnožile, zanimanje za gledališče narašča vidno; in zatorej mislimo, da bi se tudi »Talijine« knjige dandanes lože razpečavale, nego so se poprej.

Dramatično društvo želi gotovo tudi, da bi se njegovi člani pomnožili in s tem pomnožilo društveno premoženje. Najboljša agitacija za tako pomnoževanje članov pa bi bile »Talijine« dramatične izdaje; marsikdo bi rajši pristopil društvu, če bi dobival kot »spomin« »Talijine« zvezke. Tudi naše domače knjigotrštvo se razvija, in upati je, da bi se knjige »Talijine« sedaj lože spravile med ljudi, nego se je to moglo zgoditi poprej.

Vrhutega, da je dala intendantca v novejšem času marsikaj prevesti iz tujih jezikov, kar bi bilo vredno, da se tudi v tisku objavi in potem čita med občinstvom, začeli so se slovenski pisatelji resno pečati z izvirno dramatiko. Nekaj takih dramatičnih del je objavila zaslužna Gabrščekova »Slovanska knjižnica« v Gorici. Pričakovati pa je še več izvirnih del, ki nam ne bodo na sramoto.

Objavljati in izdajati takšna izvirna ali prevedena dela dramatiška, ki so na odru imela uspeh in ki so jih presodili poklicani, s peresom resno se baveči literati, to bi bila tudi naloga dramatičnega društva.

Zato pa se usojamo ob jubileju našega gledališča vprašati:

»Slovenska Talija« — kje si?

Theatrophilos.

† Mihael Munkacsy, slavni ogrski slikar, je umrl dne 1. maja v nekem zdravišču za umobolne blizu Bonna. Munkacsy je bil rojen l. 1846. v ogrskem mestu Munkacsu, odkoder si je pridel tudi svoje ime, kajti po svojem očetu se je pisal Lieb. Najprej se je učil mizarstva, potem je prepotoval z nekim slikarjem ogrske gradove in pomagal svojemu mojstru učeč se risanja. Študiral je potem v Monakovem in v Düsseldorfu. Od leta 1872. je bival stalno v Parizu, kjer je kmalu zaslovel kot imeniten slikar. Tiste slike njegove, katerim je podlaga verski sujet, so mu prinesle največ slave. Takšne slike so: »Kristus pred Pilatom«, »Kristus na križu«, »Križanje« in pa l. 1896. dovršena slika »Ecc homo«. Za nas Slovence je Munkacsy zaradi tega zanimiv, ker mu je pri marsikateri sliki — zlasti pri »Kristusu pred Pilatom« — izdatno pomagal naš Juri Šubic. Marsikatero Munkacsyjevo sliko je izvečine dodelal pravzaprav naš Juri Šubic. Munkacsy je našega rojaka imel jako rad in je visoko cenil njegovo slikarsko umetnost . . . »Oh, moj ljubi Šubic« — je rekel o neki priliki Munkacsy — »ko bi znal jaz tako lepo slikati, kakor znate vi!« . . .

Razmerje med Munkacsyjem in Jurjem Šubicem nam pojasnijo nekatera pisma Šubičeva v prihodnjih številkah »Ljubljanskega Zvona«.

† Hugo Badalić, gimnazijski ravnatelj v Zagrebu in znani pesnik hrvaški, je umrl preteklega meseca v 49. letu svoje dobe. Pokojni Badalić je bil vse-

stransko izobražen mož in jako priljubljen pesnik. Njegove pesmi, ki jih je zbrane izdala »Matica Hrvatska«, so večinoma lirsko-refleksivnega značaja. Najbolj hvalijo njegovo klasično filozofsko pesem »Panem et circens«, ki je bila tiskana najprej v »Viencu«. Neki kritik pravi o tej pesmi, da »človek gotovo ne zna, da li bi se više divio umjetničkoj kompoziciji ili mirisnoj jedrini i muževnoj krepčini izraza, da li formalnoj lakoći ili živoj plastici.« Badalić je bil sploh marljiv pisatelj ter je med drugim prevedel tudi Goethejevega »Fausta«. Lahka mu zemlja bratovska!

† Ruski slikar I. K. Ajvazovskij je umrl dne 2. maja v Šejh-Mamaju na Krimu blizu Teodozije, 83 let star. Ajvazovskij je bil genialen slikar, »pesnik morja«, ki ga je upodobil v skoro nebrojnih svojih dovršenih slikah. On je osnoval šolo ruskih marinistov, katerih dela so dosegla svetovni glas. Ni je galerije ne v Evropi, ne v Ameriki, kjer bi ne bilo nobene slike Ajvazovskega. Ajvazovskij je užival velik ugled po vsem omikanem svetu. No, ne neomejena hvala, ne lorvorjevi venci ga niso motili na potu umetniškega ustvarjanja. Naslikal je preko 5000 slik, izmed katerih pripadata dve tretjini morskemu žanru. Ajvazovskij je strastno ljubil svojo umetnost; nikdar ni prevedel dne, ne da bi bil imel kista v roki. Na vsaki razstavi so obudile njegove nove slike veliko pozornost. V njegovih slikah so izvedeni vsi momenti dneвне in večerne luči; mnogo njegovih žanrskih in zgodovinskih slik je v zvezi z večnim morjem. Morska priroda mu je bila vse; njej je podrejal Ajvazovskij vse drugo, kakor da je hotel pokazati zmagonosno veličajnost narode nad človekom.

Ajvazovskij je prepotoval v svrhu svojih študij obale Črnega, Baltskega, Sredozemskega in Atlantskega morja. Z vsakega potovanja je prinesel s seboj novih umotvorov.

V elementu morskem ga ni motiva, ki bi ga ne bil upodobil genialni kist Ajvazovskega. Znamenite so tudi tiste njegove slike, ki so v zvezi s slavo ruskega brodogoja.

Ko je bil še gojence slikarske akademije, si je pridobil s svojim talentom naklonjenost carja Nikolaja, ki mu je podelil veliko štipendijo ter ga poslal v spremstvu velikega kneza Konstantina Nikolajeviča na potovanje po finskem zalivu. To potovanje je imelo na mladega umetnika blagodejen vpliv, in prinesel je s seboj vse polno načrtov in slik.

V svojem rojstnem mestu Teodoziji je priredil Ajvazovskij okoli 120 izložb v dobrodelne namene. V Rusiji sami je priredil nad 80 razstav, v inozemstvu pa 40. Ustvarjajoča moč ga ni ostavila niti v najvišji starosti. Umrl je z velikimi načrti v glavi in s kistom in paletto v rokah. S svojimi slikami je proslavil Ruse in Slovane.

(Po »Viencu«.)

† Vasilij Pavlovič Vasiljev, prvi vsučiliški profesor kitajskega in mandžurskega jezika in literature, učenjak svetovnega imena, je umrl 9. maja v Petrogradu v visoki starosti. Vasiljev je napisal mnogo knjig o imenovanih vstočnih jezikih, o katerih je veljal za pravo avtoriteto.

